

BESCHRIJVINGEN MET WAARDERING IN TIJDSCHRIFTEN

De acht en de opbouw, jrg.9, 1938, nr. 15 p. 140, gebruik titel architect kathedraal, ir. J. B. van Loghem. **Geen**

Van meer fantasie getuigde ir. Jos. Cuypers, die, toen hij de St. Bavo in Haarlem bouwde, op zijn naamkaartje plaatste: „architect van de St. Bavo”. Dit verdroot intusschen een medewerker van hem, die als bescheiden bouwkundige kracht, meende op zijn visitekaartje te moeten vermelden: „architect tegenover de St. Bavo”, waarmee dan voor de ingewijden werd aangeduid, dat hij tegenover die kerk woonde.

X De Beiaard, jrg.6, 1921, p.245, Berlage is de erfgenaam van Dr. Cuypers, ir. Alp. Siebers. **Algemeen**

Terwijl een echte kerk van Cuypers steeds stemming geeft, zijn die van de epigonen, bij alle fotografische getrouwheid van navolging, wanhopig kil en het valt niet te ontkennen dat de geestdriftigste van de moderne kerken het dapperst afwijken van de gothieke vormen. Is het niet droevig, dat de meest waarachtige erfgenaam van Cuypers' kunst door ons zoo weinig gekend wordt? Berlage vond bouwkundige bezieling van religieuzen aard aan zijn profane beurs. Berlage heeft in zijn bekeerlingsopstel van 1895 op de gothiek van Cuypers een beetje afgegeven: Hij is «te midden-eeuwsch» en «niet eenvoudig genoeg gezien». Wat wonder inde hitte van den strijd! En Cuypers heeft wel eens iets onvriendelijks gezegd van de dakvensters aan Berlage's beurs. Maar Berlage heeft het opstel nooit laten herdrukken en, zonder twijfel, over het graf reiken die twee geweldenaars elkaar de hand. In werkelijkheid is Cuypers' werk hem in het Vaderland een openbaring geweest, na zijn Semperschen tijd en zijn Duitsch-renaïssancistisch getinte aspiraties. Alleen het feit van den erkenden Berlage en de onbestaanbaarheid van die figuur zonder de oude Cuypers.

X De Beiaard, jrg.10, 1925, p. 276-27, Langzame transitie van vader naar zoon Cuypers, Huib Luns. **Bavo**

Maar het langzaam veranderende, zooals wij in onzen tijd dat hebben kunnen waarnemen van de kerken van den vader Cuypers naar de St. Bavo van den zoon Cuypers, geeft wel zoo ongeveer het tempo aan waarin de religieuze architectuur bij behoud van de traditie den weg op gaat.

De blijde wereld, jrg 4, 1928, nr. 50, p.398, hulde voor Nieuwe Bavo in meisjesblad, Martha. **Bavo**

Altijd zal me bij blijven de machtige indruk die op me maakte de kathedrale kek St. Bavo (die je hierbij afgebeeld ziet) toen wij met honderden meisjes en jongens uit Haarlem en omstreken te zamen kwamen om 't H. Vormsel te ontvangen. Ik voelde me zoo heel, heel klein daar in dat geweldige gebouw, onder dien hoogen koepel, naast een van die machtige zuilen en ik herinner me nog, dat op 'n gegeven oogenblik verbijsterend tot me doordrong hoe 'n geweldige kracht Samson (uit 't oude testament) toch gehad moet hebben, om met één ruk zoo'n tempel in elkaar te doen storten! Als je 't bouwwerk goed bezieet, krijg Je dan geen diep ontzag voor 'n architect als Jos Cuypers, die zóó'n kunstwerk ontwierp?

De katholieke missiën, jrg 54, 1928, p.170, zorgvuldige restauratie klooster Birgitanessen in Uden, H. Hogeland. **Kloosterkerk Uden**

In 1896 was het klooster danig vervallen en herstelling noodzakelijk. Maar het klooster was nog altijd domeingoed; daarom werden pogingen aangewend, om het klooster van den Staat te koopen. Bij schrijven van den minister van finantiën aan de overste, Zr. M. Gertrudis Seegers, werd dit

toegestaan. Het herstel van het klooster werd in 1899 door Jos. Cuypers en Jan Stuyt met allen eerbied uitgevoerd. „Geen steen is onnoodig weggefallen; het oude mos bleef groeien tegen de muren, roode pannen spreiden levende kleur op de grijze lucht; de boomen wuiven van stillen vrede.

De kunst, jrg. 13, 1910, nr. 147, p. (ongenummerd) 6, forse kritiek op Obrechtkerk, L. van Geur. Obrecht

Een hedendaagsch bouw-werk, en dan in een „stijl" die een dooreenhaspeling is van Romaansch, Venetiaansch en Byzantijnsch-Moorsch, — en dat in een van de allerjongste en nieuwste wijken van een wereldstad in het Noorden; en dat phenomeen als kunst-product van een architect, [hier wordt alleen Stuyt bedoeld] die met Derkinderen, Roland Holst, Joseph Cuypers en meer ongelijk-soortige grootheden een nieuwe academie voor kunst wil stichten . . . . nieuwe ideeën wil propageeren....Kan het inconsequenter? (...).

Er is zelfs hier en daar, als stuk architectuur, iets beter in te bespeuren, 't is ditmaal niet zomaar op de gebruikelijke wijze uit een boekje opgelepeld, maar er is een *streven* in dit gebouw. Een streven wel te verstaan, geheel alléén op het gebied der „kunst", maar het ignoreert — en hoe kan het ook anders, — alle betere en hoogere bedoelingen die bij een bouwwerk naarvoren konden treden. (...).

Dit bouw-werk is en blijft in een lijn van dr. Cuypers' overheersching over de christelijke „kunst" — een pogen „in stijl". En daarom doet dit gebouw zoo hybridisch aan. (...).

In die oude stijl-vormen zijn echter een paar massa-verdeelingen niet onaardig gecombineerd, — maar er staan direct zooveel hulpeloos-zwakke arrangementen van massa en speciaal van vlakverdeling naast, dat het te kort schietend talent van den architect om nu eens wat nieuws te maken — daarbij te zeer in het oog springt. (..).

En dat is in de twee torens. Afgezien nog van het hybridische van twee van zulke Italiaansch-Romaansch-byzantijnsche dikke dingen in deze moderne buurt, zit er toch in hun verdeeling en opeenstapeling van hoofdvormen iets wat goed is. Vooral de bovengedeelten. Maar wat doet die lage, kleine zwakke arkade onderaan gek! Wat verzwakt die de juist nog al stevige massaalheid van den bovenbouw! (...).

Maar hoeveel aardigs er dan ook in deze torens moge zijn, de voorgevel van de kerk die ze samenbindt is van zoo'n griezelig armzalige vlak-verdeeling, dat het goede effect van de torens er totaal door verloren gaat. Daar openbaart zich de architect uit de school van Cuypers, die — evenals zijn meester — totaal geen besef heeft van schilderkunst. (...).

Bij de torens treft de massa-compositie, bij den daartusschen gelegen voorgevel de hoogst gebrekkige vlakverdeling en bij de aangebouwde pastorie is er zoodanige afwezigheid van componeeren met ruimte, inhoud en vlakken, dat het al te duidelijk is dat de architect hier de kluts totaal kwijt was. Dat ééne gebouw past bij het andere als een tang bij een varken. Daar is noch in de compositie, noch in den „stijl" iets wat deze twee naast elkaar gelegen, aan en uit elkaar gebouwde constructies, ook maar eenigszins verbindt. En dat zou bouwkunst zijn ! . . . En nog wel nieuwere!... Neen, — zie dan Berlage of de eerste werken van dr. Cuypers! (...).

Toont ook hier [interieur] de eigenaardige vlakverdeling van zoldering en muren niet dat de architect geen het minste besef heeft van decoratieve schilderkunst? De wanden zijn echter zoodanig, dat het een kennelijke bedoeling schijnt te zijn deze kerk van binnen geheel te polychromeeren. (...).

Ofschoon het middenschip ruim en in goede verhouding tot de hoogte is, hokt er iets bij de wijze waarop de koepel uit het gewelf (de groote bogen in de viering) rijst, — en hokt er nog eens iets, en nog eens, bij de overgang van de overgang van het schip in de ronde koor-afsluiting, zoodat later, als de kerk gepolychromeerd is, een deel van de schilderingen achter de triomphboog en de daaropvolgende eerste boog van de concha zullen vallen. Dat is een fout in de architectuur,— ook alweer omdat de schilderkunst niet begrepen wordt. (...).

Daar staan nu twee dikke, zeer lage, maar zeer dure torens, twee precies dezelfde torens in een zoo pot-dicht op elkaar gebouwde buurt, dat geen van die torens in de volgende straat te zien is. Zelfs op vijf meter afstand van de kerk ziet men ze niet, als men toevallig om 't hoekje staat. Ze zijn alleen te zien van uit een heel kort, doodlopend, onbelangrijk straatje.

De Rozenkrans, jrg. 26, afl. 7, p. 207-209, Lof voor Obrechtkerk, B. van Aemstel. Obrecht

Dat zal een mooi-Roomsch, eerwaardig aspect geven aan die moderne Jacob Obrechtstraat in de hoofdstad, zoo'n stoer-deftig kerkgebouw, dat zich als een hooge kathedraal inzet tusschen de lage huizingen. Ze vlijen zich, in haar schijnbare teerheid bescherming zoekend, aan tegen den breed-massieven voormuur, die met zijn zware klokketoren, zijn diepe rondvenster en sober-fransche portiek denken doet aan een eeuwen-ouden dom,romaansch-gothiek, byzantijnsch zelfs, maar staande in modern-hollandsche belichting. Want aan dat vernuftig eclecticisme, waarvan voor de kunst het belangrijkste schijnt de éénheid-makende samenschikking, is alweer de geest van Bouwmeester Joseph Cuypers [geen Stuyt] te onderkennen, die eens verklaarde zich bij de compositie van Sint Bavo met alle stijlen te hebben geoccupeerd. En wanneer nu, na een niet te groot aantal jaren dit onder de Amsterdamsche tempels stellig eigenaardig, maar op zich beslist fraai kerkgebouw zal voltrokken staan, moge door een soberen, hollandschen Berlage de belendende huizen zóó in toon en zóó aanpassend worden opgebouwd als op ons plaatje te zien is. Dat is mooi-Hollandsch : vroolijk én gedegen. De ondervinding toch leert, hoe ontzaggelijk een goed kunstwerk in waarde winnen of verliezen kan, al naar gelang zijne omgeving er mee in harmonie is of niet.

X De Stem van Nederland, voorheen Londensch Vrij Nederland jrg. 6, 1946, nr. 7, p. 22, Joseph Cuypers 85 jaar, Hoofdredactie van Dr. M. van Blankenstein. Algemeen en Bavo

Jos. Cuypers drukte de voetsporen zijns vaders, maar hij streefde verder dan deze: hij dorst breken met de halfslachtigheid van diens neo-gothiek en leerde aan zijn tijdgenoten, dat er voor wie noch de gothiek, noch het even verouderde classicisme meer wenste te aanvaarden, de derde mogelijkheid moest zijn van een eigentijdse stijl, vooral ook op het gebied van de rooms-katholieke kerkbouw, waar vernieuwing zo dringend nodig was. (...).

Huib Luns heeft indertijd het portret van den jongen Cuypers getekend in het interieur van de kathedraal-in-aanbouw; een fijne architectenkop toen reeds, vergeestelijkt en hoofs tegelijkertijd, onder het Franse baardje de zwierige toen befaamde roomkleurige das. Bij alles: een ernstig, verstandelijk man, die zijn geest wist over te brengen op de vorm en de gestalte van zijn bouwwerk, dat noch zich kenmerkt door de hoge jubel der gothiek, noch door de zware arbeid van de romaanse trant, doch dat geheel doordrongen is van een katholiek beleven dat opnieuw de redelijk-zedelijke ernst van Thomas van Aquino ging doorvoelen.

Maar bij alles: dit werd een Hollandse kathedraal, passend bij de sfeer van Hollands luchten, passend in de breed-wijde Hollandse ruimte die om Cuypers zelf aan te halen „een grote ruimte (is), afgetekend door tere, fijne profielen aan de horizon, zonder scherpe kleuren of harde contrasten, een ruimte, niet omschreven door krachtige bergruggen, maar voelbaar door de trilling der atmosfeer en het afbleken der tonen van 't geboomt onzer polders. (...).

Cuypers' kathedraal wil eerbiedig benaderd en ontdekt worden, ge moet de juiste plek vinden vanwaar ge hem in ogenschouw neemt en dan op een stille zomeravond kan dit geheel van koepels en torens u eensklaps ontroeren, zoals het zich dan aftekent tegen de duister wordende lucht: klare rhytmiek van steen geworden lofzang.

De Vuurslag, blad voor vrijzinnig protestants christelijke jeugd, jrg. 5, 1939, nr. 20. p. 8, Joseph Cuypers en Berlage. Algemeen

Berlage was niet alleen een architect, maar ook (en misschien wel in de eerste plaats) een wijsgeer. *De bouwkunst kreeg weer een levende inhoud en scheen meer en meer ,een grond te vinden in de zich ontwikkelende schapsgedachte.* Een tijd van idealen scheen te zijn aangebroken. Wie denkt niet aan het Pantheon der Mensheid, een idealistisch studieproject van Berlage? Naast Berlage noemen wij Joseph Cuypers, de Bazel e.a. *De bouwkunst scheen zich innerlijk weer te kunnen verantwoorden!*

XO Elsevier 's, jrg 18, 1918, p 361-375, Jan Kalf over Joseph Cuypers. Algemeen, Bavo, Hilversum, Oldenzaal, passieloze kerken

Zoon van den 'grooten Cuypers' en van eene zuster van J.A. Alberdingk Thijm, zijnen peter, scheen Joseph Cuypers*) al 'par droit de naissance' aangewezen tot den eerepost drager te zijn van sommige der edelste traditiën van het Nederlandsche katholicisme, - eerepost, dien hij sinds den bouw der Haarlemsche hoofdkerk van Sint Bavo, ook 'par droit de conquête' gezegd mag worden te bekleeden.

[Nes aan de Amstel]. Al wat er uit de enorme ervaring van zijnen vader te leeren viel, kon den zoon hierbij uitteraard ten voordeel komen, en het wijst dan ook wel op een zeer gerijpt oordeel, dat hij, zonder zich nog vrij te maken van de traditioneele beschouwingen over het aspect eener katholieke kerk, toch onmiddellijk het type koos, dat het meest geëigend is zich bij moderne behoeften aan te sluiten: een middenvorm tusschen den basilikalen aanleg en den centraalbouw.

En zoo kwam dan de jonge Cuypers, voor wien een carrière juist als kerkenbouwmeester scheen aangewezen, vanzelf voor de vraag, of hij willig in het gareel der oudheidkundigen zou loopen, dan wel, op het voorbeeld van zijnen vader, eigen wegen zoeken: of hij zou volgen of vóórgaan, of hij een gemakkelijke en winstgevende praktijk, dan wel een leven van strijd en met onzekere toekomst zou kiezen. Ik denk wel niet, dat Joseph Cuypers zich het dilemma ooit aldus geformuleerd heeft. Men mag ook veronderstellen, dat de vurige overtuiging van zijnen vader, die zelfs thans nog geen gelegenheid laat voorbijgaan, om op te komen voor gezonde oorspronkelijkheid in de kunst, hem niet weinig heeft beïnvloed. Maar wie thans op zijn oeuvre terugziet en wel eens heeft kunnen hooren hoe nu nóg van zekere zijde daartegen wordt aangevoerd, dat het eigenlijk niet zuiver in den stijl en ook wat vreemd is - zal niet kunnen nalaten eerbied te voelen voor den kunstenaar, die, liever dan naar een gemakkelijke glorie te grijpen, gehoor gaf aan zijn artistiek geweten.

Wij zeiden reeds, dat Joseph Cuypers' eerste kerk in haren aanleg van goed inzicht getuigde. Voegen wij er bij, dat hare inwendige behandeling een voortgaan was op het streven naar kleurigheid, dat Oud-Leyerhoven kenmerkte. De sterk-sprekende kleuren der baksteen zijn er nog verlevendigd door het gebruik van verglaasde steen, wat de contrasten wel wat hard doet zijn: men voelt, dat de bouwmeester nog zoekt, en zijn kleurenmateriaal nog niet beheerscht.

[Hilversum]. Om een indruk te geven van het zeer gave en rijpe kleurengeheel van het interieur, zij gezegd, dat de gewelven worden gedragen op zandsteen pijlers, welke op zwart-gepolijste hardsteen basementen staan. De opgaande middenschipswanden zijn geheel schoongemetseld in roode baksteen met banden van paarse en gele, verlevendigd door een smal fries van helderleurige

geglazuurde tegels onder en boven het triforium. De hoofdbeuk is gedekt met houten netgewelven, warm-bruin gesausd, gedragen op gekleurde ribben, waarlangs groene ranken gaan en die, tegen de wit-met-blauwe knopen aan, met een gouden schaakwerk zijn versierd. In het transept, het choor en de zijbeuken zijn de gewelven van baksteen: gele velden op roode ribben. De zuilen van het choor, van geäderd, glanzend graniet, dragen witte zandsteenen kapiteelen. In het choor en een paar zijkapellen zijn de vensters gedicht met door den architect ontworpen gehistorieerde vensters, van een diepen krachtigfonkelenden gloed, die een statigen luister geeft.

[Vervolg Hilversum]. Uiterlijk is deze kerk, hoewel als sobere baksteenbouw behandeld, bijzonder grootscheeps. Haar lange zijwanden bestaan, daar elk der zijbeuktraveeën met een afzonderlijk zadeldak gedekt is, uit een rij van gevels, aansluitend tegen de, op den oostelijken hoek van eenen traptoren voorziene, transeptwanden; en haar oostelijke begrenzing, de choorpolygoon, is door de kleinere veelhoeken der zijbeuksluitingen met een fraaien overgang aan deze zijmuren verbonden. Maar het meest imposant werkt de royale bedaking, die de geleding van den bouw zoo goed tot uitdrukking brengt.

[Restauraties]. Maar nog belangrijker vormden invloed zou hij ondervinden, toen hem ook de restauratie van oude gebouwen werd toevertrouwd. In 1890 begon hij zijnen vader bij te staan in de herstelling der romaansche O.L. Vrouwekerk te Maastricht, welker uitvoering hij gedurende acht jaar persoonlijk leidde, en in 1891 ondernam hij zelfstandig de zeer belangrijke restauratie der eveneens romaansche St.-Plechelmuskerk te Oldenzaal. In 1892 en '93 dirigeerde hij de herstellingswerken aan de abdijkerk te Rolduc. Tal van andere restauratie-werken zijn hierop later gevolgd - kerken te Aalten, Arnhem, Dordrecht, Edam, Gouda (met W. Kromhout), Hattem, Heerlen, Klimmen, Winterswijk, Wouw; torens te Den Briel, Goorle, Liende, Renen; raadhuizen te Franeker, Hasselt enz. enz. - die langzamerhand hem hebben gemaakt tot een der beste kenners van onze oude bouwkunst. En deze innige vertrouwdheid met de goede architectuur van ons land uit verschillende tijdperken, is aan zijn eigen werk van groot nut geweest, daar zij hem oog deed krijgen voor de eigenaardige verhoudingen, die onze oude bouwkunst kenmerken, hem de schilderachtige groepeerings der onderdeelen onzer oude kerken leerde waardeeren, en ook de groote waarde deed beseffen van dat schijnbare sans-gêne onzer vroegere bouwmeesters, die, vreemd aan de savante oplossingen van b.v. de Fransche architecten der middeleeuwen, zoo doodeenvoudig zoo'n kerk in elkaar zetten, om haar dan met een pikant détail - een leuk spitsje op het kruis, of hooggeschouderde geveltjes aan een chooromgang - iets pittigs en pittoresks te geven.

[Passieloze kerken]. Hoeveel Jos. Cuypers in dit opzicht van de ouden heeft geleerd, hoezeer zijne waardeering door de studie van hun werk is verruimd, blijkt wel het best uit de woorden, waarmede hij de ietwat gedrukte proportiën zijner St-Bavokathedraal verklaarde en verdedigde, als hij verwijst naar de gelijksoortige verhoudingen der oude Hollandsche kerken en dan vraagt: 'Moet daarin niet worden erkend de weerspiegeling van wat het Hollandsche landschap dien ouden bouwmeesters te zien en te voelen gaf - een groote ruimte, afgeteekend door fijne, teere profielen aan den horizon, zonder scherpe kleuren of harde contrasten: eene ruimte niet omschreven door krachtige bergruggen, maar voelbaar door de tinteling der atmosfeer en de afbleekende tonen van 't geboomte onzer polders?' Dit is een fijnzinnige opmerking, die nauwelijks strookt met den indruk, welchen men ontvangt van de bouwwerken van haren auteur uit de eerste tien jaren zijner werkzaamheid. Want deze zijn wel-overwogen, knap, van goeden smaak, een enkele - de Hilversumsche kerk - zelfs imposant, maar zulk een fijngevoeligheid als uit deze woorden spreekt, vindt men er toch niet in terug. Er is, om de waarheid te zeggen, nog iets kouds in deze werken, iets droogs. Men vermoedt in hunnen schepper een passieloozen mensch of eenen, in wien de

zelfdiscipline iets fijns en teers heeft onderdrukt; men vindt in deze kerken noch een teedere liefde, noch een sidderenden eerbied.

[Het nieuwe van de Nieuwe Bavo]. Maar al kan er sprake zijn van constructieve en vormelijke verwantschap met oude architectuur, het meest wezenlijke van deze kathedraal mag toch waarlijk-eigen worden genoemd. Wat ten slotte beslissend is voor de waarde van een kunstwerk, ook - n'en déplaise de Hegelianen - voor een gebouw, is: of het de aandoening, de 'stemming' van den kunstenaar zóó tot uiting brengt, dat een verwant gevoel ook bij den beschouwer wordt opgewekt. In deze kathedraal nu leeft onmiskenbaar een religieuze stemming. En dit is niet de zwaar-gevoelde eerbied der romaansche, niet de stijgende jubel der gothische, noch de blij-devote der laat-gothische kerk - men voelt hier veeleer den bezonkenen ernst en de klare zekerheid van een uit innigen gevoelsdrang door verstandelijke overtuiging gepuurd geloof - zooals dat uit den grooten geest der middeleeuwsche wijsgeeren, door den filter van moderne kennis, in den hedendaagschen Christen ingedruppeld is - men voelt hier de geloofsdaad van ónzen tijd. Naar geestelijk wezen is deze kerk een nieuwhed, uiting van in ónze dagen levend katholiek besef.

Gildeboek jrg. 1, 1918, nr. 2, p.100: Annakerk, Breda tijdens een gildereis, L. J. C. van Gorkom.

Annakerk

Van de kathedraal begaven we ons over den langen Haagdijk naar de nieuwe St. Anna-kerk, „de kerk van pastoor Smits”, (afb. 2) welke door de gilde-broeders bij hun reis in 1890 nog niet kon zijn aanschouwd. De kerk van pastoor Smits heeft groote bekendheid gekregen als zich der schoonheidseischen bewuste schepping. Als trouw lid van St. Bernulfus, opgevoed inde beste en meest verdienstelijke tradities van ons gilde, heeft de zeer verdienstelijke bouwheer een Gotisch heiligdom en een bruikbare parochie-kerk willen stichten. In zeer eigenaardigen, breedden grondvorm, in zuiverheid en eenvoud van lijnen, in slankheid van ruimte-werking en met mooie gewelven, in fraaie soberheid der baksteenkleuren van den binnenbouw zijn hem in 1905 beide door Jozef Cuypers en Jan Stuyt geschonken. Eigenaardig ook is aan de Evangelie-zijde van het hoogaltaar de groote, symmetrie-brekende Maria-kapel, waarin eene omvangrijke grot van Lourdes is opgesteld. In tegenstelling met den buitenbouw, die wegens zijn soberheid niet bijzonder aantrekkelijk kan worden geacht, doet het inwendige dezer St. Anna-kerk inderdaad schoon en gelukkig aan. Jan Kalf heeft er bij de voltooiing eene Iconographie voor geschreven.

Gildeboek jrg. 1, 1918, nr. 2, p.101: Laurentiuskerk, Ginneken, tijdens een gildereis, L. J. C. van Gorkom. Laurentius, Ginneken

Wij zagen de heerlijkheden van het Mastbosch en hadden nog voor ons eender hoogtepunten van deze reis: de bezichtiging der nieuwe parochie-kerk van Sint Laurentius, (afb. 3) die voor eenige jaren in dit befaamde lustoord van het Nederlandsche landschap door Cuypers en Stuyt is gebouwd. In deze kerk hebben de beide gevierde bouwmeesters der jongere beweging iets waarlijk bizonders geschapen: een monument van hun kunnen: eene rijke verwerkelijking van hunne denkbeelden: eene schoone, gelukkig stemmende nieuwhed. Wie voor het eerst voor dit front staat, inde vreugdige verrassing vaneen niet-weten van zijn bestaan, moet wel een kreet van bewondering in zich voelen rijzen... En inderdaad! het is hier, zooals in zoo vele gevallen: deze nieuwe schoonheid is hier zoo gaaf en zoo volledig, doordat zij rijp gegroeid is en stevig gevestigd inde beste tradities der schoonheid voor alle eeuwen: het front dezer St. Laurentiuskerk herinnert in zijn massalen opbouw, inden eenvoud zijner krachtige vormen, inde gelijkheid zijner mooie, stemmige steenkleur, in zijn sterke verheffing tot stevige, simpele torens aan de schoonste, oude kerken van het Deutsche Romaansch en van den overgangsstijl. Wij werden herinnerd aan de grootsche monumenten van Soest in Westfalen, die wij in 1914 met de Bernulphus-gilde Hadden gezien. En als wij dan door deze

sterke en sobere poorten naar binnen gaan, dan staan wij in dit blijde inwendige van opnieuw verrassende schoonheid, dat ons opnieuw tot eene gelukkige bewondering ontroert (afb. 4). De gedachte der bouwmeesters, zooals zij ze ons zelve hier mededeelen, is geweest in dit oord van natuurgenieting en genezing, een Godshuis van frissche, verjongde vormen en verheugende kleuren te stichten. En dat is hun gelukt. In deze monumentale schoonheid zijn nieuwe en toch zeer gezonde prikkels van aandoening tot levensvreugde. Nieuw en verrassend is de kleurenverdeeling op de krachtige en eenvoudige vormen: het is een ruime, breede kruiskerk met pijlers van witte natuursteen, waarboven een opbouw van stemmig grijze baksteen en dat alles besloten door de in hoofdtoon stevig roode kleurornamentatie vaneen geheel houten bekapping, die door het onmiddellijk inde structuur gegevene van hare lichtere grondstof den vreugdevollen indruk van nieuwe en toch gave en evenwichtige schoonheid voltooit. Waarlijk, hier zijnde bouwmeesters der jongere beweging gelukkig en gezegend geweest.

Gildeboek jrg. 2, 1919, nr. 2, p.118, Joseph ook een goede gotieker, Huib Hoste. Algemeen

Onder de kerkelijke kunstenaars van heden zijn er, en er zullen er meer komen inde toekomst, die wèl de extravagante theorieën over de onmogelijkheid om zich in een historischen stijl in te werken van harte verwerpen, die een gothieke kerk van Jos. Cuypers evengoed een kunstwerk noemen als zijn nieuwe kathedraal van Haarlem, en die in Jan Brom, toen hij zich nog niet van de gothiek had losgemaakt, geen artistieken stumper zien, maar die toch voor eiken kunstenaar het reent opeischen, om geheel volgens eigen inzicht, los van eigen historischen stijl zijn artistieken scheppersdrang te uiten.

Gildeboek, jrg. 6, 1923, nr.5, p. 190, Joseph Cuypers biedt kansen aan Joan Colette, varia. Dongen, Laurentius

Joan Colette is thans bezig met de beschildering van het priesterkoor der voor enkele jaren door Joseph Cuypers gebouwde groote koepelkerk te Dongen. Dank zij de bemiddeling van den architect wordt hier aan dezen schilder voor 't eerst gelegenheid geboden zich te geven aan een werk van monumentale kerkbeschildering. Volgens de oorspronkelijke aanduidingen van den bouwmeester, met wien de schilder voor en tijdens de uitvoering in gestadig overleg werkte, zal in het schelpvormig bovengedeelte Joannes' visioen van het Lam Gods, staande op den troon, omringd door de zittende en knielende figuren van Apostelen en Ouderlingen, worden uitgebeeld. Dit gedeelte wordt direct op de onbepleisterde baksteen geschilderd. Het lagere gedeelte, dat bepleisterd is, zal door staande Heiligen-figuren worden ingenomen, terwijl onder dit figurale deel nog een ornamentale vulling wordt aangebracht, deze geheel uit te voeren door de kunstwerkplaatsen Cuypers te Roermond. Het werk, dat de voltooiing nadert, hopen wij in een der eerstvolgende afleveringen van het Gildeboek te kunnen publiceeren.

Gildeboek, jrg. 6, 1923, nr. 6, p. 62, Joseph Cuypers gaat in op voorgaande artikel over Joan Colette. Dongen, Laurentius

De vraag welke verhouding tusschen den architect, den schilder en den beeldhouwer van een artistiek standpunt beschouwd de beste is, bij hunne samenwerking in de totstandkoming vaneen bouwwerk, waarbij aan de zusterkunsten een ruimere plaats wordt ingeruimd, heeft een eeuw lang tot veel tegenstrijdige uitingen aanleiding gegeven. Bij de vooraanstaande Gildebroeders, werd wel steeds algemeen erkend, dat samenwerking noodzakelijk is ; en dat deze is gebonden aan de algemeene kunstregelen, die door 't gilde op meer of minder historischen grond werden voorgestaan. Maar ook onder ons is er menigmaal geklaagd over de aanmatiging der bouwmeesters op het terrein van hunne kunstbroeders. Academische betogen dienaangaande behooren in paedagogische cursussen thuis. In het werkende leven moeten wij dikwijls op pijnlijke wijze

ondervinden, hoe bezwaarlijk het is aan vele omstandigheden een gunstige wending te geven, wil de bedoelde harmonische samenwerking tot stand kunnen komen.

Deze schildering valt met hare hoofdopvatting inde lijn van wat Dr. Cuypers sedert 1858 heeft bedoeld bij de stichting van zijne Kunstwerkplaatsen te Roermond, niet alleen, maar past daarin m.i. beter, dan de schilderijen van G. Sturm in het Rijks Museum, in zooverre als de eenvoudige uitbeelding vaneen begrip door vormen en kleuren, die ter plaatse allereerst als decoratief element zijn gedacht, voorop staat, en de afbeelding van natuurlijke vormen daaraan is onderworpen. Hierin ligt de waarde, de kracht en de natuurlijke groei ter plaatse van dit werk. Niet inde rangschikking van talrijke studies naar de natuur moet het gezocht worden, zooals het Munchener tijdschrift *Christliche Kunst* nog in latere jaren blijft reproduceeren van professoren en andere knappe menschen, evenals onzen zeer knappen Sturm, maar voor wie altijd natuur hoofdzaak bleef en de uitdrukking der gedachten als afbeelding eener gegroepede tooneelvoorstelling werd in elkander gezet. (...).

Telkens als ik na eenigen tijd van rustige beschouwing en kort overleg met den schilder, omtrent de onderdeelen van dit werk de kerk moet verlaten, dan is het alsof een krachtige magnetische stroom mij binnen die ruimte wil vasthouden. Zoo veel kleurpracht in deze vrije omgeving op de voor ons meest eerbiedwaardige plaats in het heiligdom, dat is voor den zoekenden en strevenden bouwmeester eene ervaring, welke in dien omvang nog bij geen ander bouwwerk mocht worden beleefd, de hooge innerlijke en decoratieve waarde van dien arbeid der zusterkunst, die de simpele bouwkunst zoo kwam veredelen. Ach, dat Dongen niet ligt aan de hoofdlijn van Roermond naar Amsterdam.

Gildeboek, jrg. 6, 1924, nr.5-6, p. 198, zware kritiek op voordracht Joseph Cuypers: geen visie, J.E.B. Algemeen

Dat ons in woord en beeld duidelijk een bepaalde richting van evolutie inde moderne kerkelijke bouwkunst werd aangetoond, kan niet gezegd worden. De beeldenreeks was daarvoor te ongeregeld in volgorde en ook te incompleet en het gesproken woord was te onvast van opbouw. Slechts déze evolutie mocht duidelijk aan het licht komen : de strenge navolging van een bepaalden ouden stijl heeft plaats gemaakt voor een vrijer werken, geïnspireerd, al naar het 't beste uitkomt, op stijlvormen van allerlei tijden en landen. Zoo kon de bouwmeester kerken met sterk Noord-Italiaansch, Romaansch karakter, met Saraceensche herinneringen of met Byzantijsche trekken verdedigen naast die, welke geheel op onze eigen oude, eenvoudige baksteenbouwwerken zijn geïnspireerd. Er bleek daaruit, dat de evolutie, waarvan hij sprak, zich geenszins volgens een vast program beweegt, maar onzeker zwevend voortgaat in allerlei richtingen, zonder dat een gemeenschappelijk doel daarin bepaalde eenheid brengt. Want niet alleen inden stijl onzer nieuwere kerken is dat gemis aan eenheid te onderkennen, ook inde hoofdsystemen van plattegrond en opbouw heerscht dezelfde verwarrende veelsoortigheid, die met dezelfde onbestemdheid werd besproken. Na een volkomen lofprijzing van het echt landelijke, nieuwe dorpskerkje van Eygelshoven volgde zonder aarzeling een pleidooi voor den grootschen bouw met talrijke koepels, bestemd voor Beverwijk, dat toch ook een dorp is. Na een opsomming van de voordeelen van den lengte-bouw kreeg ook de centraalbouw een gelijke verdediging. Zoo werd het den luisteraar moeilijk in het betoog een vaste lijn te ontdekken en mocht het niet verwonderen, dat, met zijn altijd weer en telkens weer door tintelende frischheid verrassend woord, de Violiervoorzitter aan het eind van de lezing als kern van het besprokene alleen dit oordeel van den spreker naar voren bracht : niet enkel van den vroeger bevoorrecht gothischen stijl, maar ook van allerlei andere bouwwijzen mag de kerkbouwmeester zich met gelijk, vol recht bedienen ter omhulling „omschuivering” noemde 't de dichter van het „Mysterium fidei”. Zonder twijfel beteekent dit een groote evolutie vergeleken bij de ideeën van 50 jaar geleden, maar met deze evolutie zijn toonen, we allengs zoo vertrouwd geraakt,

dat de aantooning ervan weinig nieuws meer vermag te brengen. Wat we gehoopt hadden dezen avond te zullen vernemen een vaste richtlijn, waarin zich volgens dezen ervaren ouderen en toch voor het nieuwere, jongere zoo warm voelenden kerkbouwmeester, de kerkelijke bouwkunst in de laatste decennia hééft bewogen en zich inde toekomst verder bewegen moet dat hebben we in zijn woord en in de getoonde beelden gemist. Deze beelden brengen mij zelfs tot de vraag : Kan er nu werkelijk van evolutie sprake zijn, wanneer als dorpskerk niet meer, gelijk in Veghel een gothische kathedraal of gelijk in Oudenbosch de St. Pieterskerk wordt nagebouwd, maar in eenzelfde dorp, bijv. Dongen of Beverwijk, grootsche Byzantijnsche en Moorsche koepelbouwen het voorbeeld vormen, waarop plattegrond en hoofdvormgeving terug gaan ? Wordt in de laatste gevallen niet even onjuist het monumentaal bouwwerk, middenpunt vaneen groote stad, toegepast in de landelijke dorpsomgeving als inde eerste? Of is het vooruitgang, wanneer een architect het bouwsysteem van dorpskerken, als bijv. Ursem, Tilligte, Bornerboek, bijna zonder wijziging toepast bij groote stadskerken, in Amsterdam en den Haag, alleen op wat grooter schaal ? Dit laatste heeft ons, naast verkleinde stadskerken inde dorpen, nu ook vergroote dorpskerken in steden gebracht !.. Evolutie ? De spreker heeft er het antwoord niet op gegeven, maar alleen getoond, hoe er gezocht en gestreden wordt om een goede richting voor evolutie te vinden. Die vaste goede richting, dit voor onzen tijd eenig juiste doel wordt m.i. duidelijk en scherp aangewezen in een klein boekje van den Westfaalschen Rector van Acken, dat, voortgekomen „uit het brandend verlangen van een industrie-zielzorger naar de schoonheid van het Huis Gods en van den katholieken eeredienst”, in zijn titel reeds het ten grondslag liggend program zoo zoo kernachtig aangeeft : „Christozentrische Kirchenkunst”. In dit boekje, waarvan voor enkele weken de tweede druk - binnen 't jaar na de eerste verscheen, vinden wij datgene, wat wij in deze Violierrede misten ; een vast-omlijnd, scherp aangegeven program voor de kerkelijke kunst onzer dagen en een program, dat aan die kunst kan brengen, wat zij sinds zoolang zocht en, blijkens hetgeen dezen avond gehoord en gezien werd, nog steeds mist : „eine gemeinsame Willensrichtung zum fruchtbaren Neuschaffen”.

Noot 1: De bescheidenheid bij de behandeling van dit onderwerp de kathedraal van Haarlem noch te noch zelfs te noemen, waste ver gedreven. Bij het historisch gedeelte weid elke vermelding gemist van de bouwmeesters, die in den tijd van Dr. Cuypers naast hem werkzaam waren als bijv. Alfred Tepe; Te Riele ontbrak eveneens geheel, ook Buskens en het grootere werk van Kropholler, terwijl van de jongeren eigenlijk alleen Boosten naar voren werd gebracht, maar bijv. Dom Bellot, van dar Valk, Wielders, Thunnissen, de Vies, van Dongen, van der Laan, Valk, Pierre Cuypers, Bekkers, van Beers en nog andere jonge kerkenbouwers ongenoemd bleven.

Noot 2: „Christozentrische Kirchenkunst”, ein Entwurf zum liturgischen Gesamtkunstwerk von I. van Acken (Verlag A. Theben, Gladbecki. Westf., 1923).

Gildeboek, jrg. 14, 1931-1932, nr. 1-2, p.45-46. Erelidmaatschap. Algemeen

(...) een bijzonder voorstel gedaan betreffende een zeer verdienstelijk lid van het Gilde, n.l. den heer ir. Jos. Cuypers, dien het bestuur voorstelde te benoemen tot eerlid van het St. Bernulphus-gilde. Met algemeene instemming werd dit voorstel, dat gedaan werd naar aanleiding van den zeer verdienstelijken af bouw van de kathedrale kerk St. Bavo te Haarlem, door de vergadering aangenomen, waarna het benoemde eerlid door den vice-deken en den secretaris werd binnengeleid. De deken hield daarop een treffende toespraak tot den heer Cuypers en wees op het zeldzame feit, dat een Nederlandsch architect de gelegenheid krijgt om een kathedraal te bouwen en op de schitterende wijze, waarop een lid van St. Bernulphus zich van zulk 'n zware taak gekweten heeft. Het eerlidmaatschap van ons Gilde is een bewijs, hoe het werk van ir. Cuypers door onze broederschap hooggeschat wordt. Na het aanbieden van het eerlidmaatschap sprak de heer Cuypers een woord van dank voor deze onverwachte hulde, waarna ir. Thunnissen vanuit de

vergadering een gelukwensch uitte. Van plebaan Westerwoudt te Haarlem kwam een telegrafische gelukwensch in.

Gildeboek, jrg. 14, 1931-1932, nr. 3, p. 91-92, huldiging, ANDER HOOFDSTUK. Algemeen

Onder groote belangstelling is de 70-jarige Jos. Th. Cuypers den 27en Juni j.l. gehuldigd. Het initiatief tot deze viering ging uit van een comité, bestaande uit vertegenwoordigers van „De Violier”; Ed. Brom, Frank Luns, E. van den Erenbeemd, het St. Bernulphusgilde; dr. E. J. Haslinghuis, de Algemeene R.K. Kunstenaarsvereniging : P. G. Buskens. Op de druk bezochte bijeenkomst in het Vondelpark sprak eerst de heer Buskens: „Wij willen u thans zeggen, aldus spr., „dat wij vervuld zijn met gevoelens van warme sympathie voor uw hoofdsche, beminnelijke omgangsvormen en voor de warmte, waarmee gij steeds de belangen van de kunst en de kunstenaars gediend hebt. Ge hebt dat gedaan als scheppend en als leidend kunstenaar, als docent, als leider van Cuypers' kunstwerkplaatsen niet het minst, door uw steeds klaar staan om jonge kunstenaars vooruit te helpen. Ge hebt daardoor bijgedragen tot de verheffing van het peil, waarop de bouwkunst en haar beoefenaars staan. Om onzen dank voor dat alles te uiten, bieden wij u hier een door prof. Huib Luns geteekende oorkonde aan met de Sint Bavo op den achtergrond en voorzien vaneen gedicht van uw vriend Eduard Brom. Hierbij een album met de namen van wie aan het geschenk hebben deelgenomen en een bedrag aan geld, waarover ge naar verkiezing kunt beschikken.” Ir. Alph. Siebers, voorzitter van de Alg. R. K. Kunstenaarsvereniging, zeide daarna, hoe de jongeren in hun schooltijd Cuypers vooral zagen als den Roomschen kathedraalbouwmeester. Later is hun duidelijk geworden, dat zijn groote verdienste is geweest, dat hij zelf als jongere den moed heeft gehad te breken met conventies en dat hij, toen hij op zijn volle hoogte stond, het streven der jongeren steeds zijn volle belangstelling heeft gegeven. Spr. dacht bij zijn huldigende woorden ook aan Cuypers' verdienste voor de stedeboouwkunde, waarin hij mede pioniersarbeid heeft verricht, hoewel hij zich daarbij geen monumenten kon stichten, die tot de volksverbeelding spreken, zooals een kerk dat doet. Spr. besloot met den jubilaris het eere-voorzitterschap van de Alg. R.K. Kunstenaarsvereniging aan te bieden. De vice-deken van het Gilde, dr. E. J. Haslinghuis, verklaarde den jubilaris niet het genoeg te willen gunnen, zijn architectonische verdiensten te hooren uiteenzetten dooreen niet-architect. „Het genoeg, ja,” ging spr. voort, „want wat kan den bouwmeester meer verheugen geven dan te hooren en te lezen hetgeen over hem gezegd en geschreven wordt door allerlei belangstellende buitenstaanders van minder of meer „deskunde”? Hoe leerrijk zijn voor hem zulke beschouwingen! Wat al intenties, die den architect zelfs in zijn droom niet zijn voorgekomen, ziet hij zich daar toegeschreven! Wat hij zelf in zijn eigen werk misschien een onvolkomenheid, een leemte heeft geacht, wordt daar geprezen als nu juist de bijzondere verdienste van dit werk, en datgene, wat in zijn eigen werk hem het liefste en het eerst gezochte was, wordt daar gewaardeerd als iets bijkomstigs of voorbij gezien. Ik kan mij zoo best begrijpen, dat U dan menigmaal, als Valentin in den „Faust” gezegd hebt bij U zelve: Hör' all dem Schwadroniren zu Und streiche lachelnd meinen Bart. Spr. herinnerde aan een actie, door Cuypers in 1896 opgezet om den kring van actie van het Gilde uitte breiden door in zich op te nemen tal van jonge kunstenaars, die op zich zelf stonden en verstoken bleven van kennis der christelijke kunstbeginselen. Dit zou menige ontsiering van onze kerken helpen voorkomen. „Als ik goed zie” vervolgde spr. „dan lag op den bodem van die actie een zekere afkeer van het doctrinaire, dat toen ging heerschen inden overigens zeer eerbiedwaardigen binnenkring van het Gilde, waar niet-kunstenaars den boventoon voerden en de neiging hadden, ten opzichte van kunstbeoefening normatief op te treden. Een afkeer van de formule, waaraan men zich vastlegt als voor anker. „De vloeiingen en zwevingen van het gevoel” om de woorden te gebruiken van den eminenten schrijver (van Deyssel), die uw neef is, - de vloeiingen en zwevingen van het gevoel, die niet vatbaar zijn in de stolling van de verstandelijke formule”. Deze werkten en werken als zoovele interferenties op den toon van uw Wezen en geven door hun medeklinken daaraan dat

bijzondere „timbre”, dat voor ons den persoon van Jos. Cuypers kenmerkt en daaraan een eigenaardige beteekenis verleent.” Nog vele sprekers lieten zich vervolgens hooren, wier rij gesloten werd door den ZEW. rector }. Th. van Galen, tolk van den clerus in het bisdom en in Amsterdam en van de St. Josephsgezellen. Met een kort, warm woord bedankte de 70-jarige architect voor de talrijke bewijzen van waardeering en vriendschap hem heden geworden; een herdenking van wijlen zijn vader, dr. P. J. H., bleef niet achterwege.

Gildeboek, jrg. 14, 1931-1932, nr. 3, p. 92-93, karakteristiek, P.A. Schols, Geleen. **Geen kerken, algemeen**

Bij gelegenheid van den zeventigsten verjaardag van Joseph Cuypers is door meer competente schrijvers het levenswerk en kunstenaarsschap van den gevierde besproken, zoodat het weinig zin heeft in herhaling te vervallen, waarom ik mij ertoe zal bepalen, iets mede te deelen over de verhouding van Joseph Cuypers als chef tot zijn ondergeschikten. Vele jaren had ik het voorrecht werkzaam te zijn op zijn bureaux te Roermond en aan de kunstwerkplaatsen, welke jaren ik reken tot de alleraangenaamste doorgebracht in dienstbetrekking. „Mijnheer Joseph” zooals de jubilaris algemeen betiteld werd, stond bij allen, van zijn bureauchef tot den krullenjongen, aangeschreven als de ideale baas, doordat hij zoo goed wist te begrijpen en ook te waardeeren het werken en kunnen zijner medewerkers. Altijd en immer voorkomend, nooit een afwijzende houding aannemende, steeds helpend en leerend, was hij inde enkele uren inde week, dat plichten hem niet elders riepen, gaarne gezien en verwacht op zijn bureaux en werkplaatsen. Gewoonlijk arriveerde „Mijnheer Joseph” zaterdagmorgen te Roermond en kwam dan steeds, zonder zijn woning binnen te gaan, met zijn traditioneel handkoffertje de bureaux binnengestapt. Onmiddellijk begon hij dan met een opgediept eindje potlood correcties aan te brengen in bouwplannen of in teekeningen voor de kunstwerkplaatsen. Al corrigeerende en schetsend sprak hij dan zijn gedachten hardop uit, zoodat al leerende zijn gedachtengang den opbouw der teekening verduidelijkte. Meermalen werden die uitgesproken gedachten zeer sprongsgewijze geuit, zoodat het volgen daarvan voor den niet ingewijde lang niet meeviel, doch dit werd weer vergoed door den humoristischen uitleg en de beeldspraak gedurende het schetswerk. Zoo werd ten slotte toch een goed résumé bekomen, al had dan ook de met zorg opgezette teekening gedurende de behandeling een meer dan schilderachtig uiterlijk gekregen. Op gemaakte fouten wees hij steeds, doch wist altijd ter loops te analyseeren hoe de fout ontstaan was, en juist dit werd door ons zoo op prijs gesteld. Het gebeurde wel eens, dat iets onredelijk of onjuist op papier gebracht werd, alleen om voor en achteraf het plezier te hebben, te voorspellen wat de meester er wel van zou zeggen, en dan de voorspelling met zijn uitspraak te controleeren. Op zoo'n Zaterdagmorgen wist hij heel wat teekeningen te corrigeeren, brieven te dicteeren, werk te bespreken, de werkplaatsen te bezoeken en de noodige correcties te geven, zoodat elkeen stond te springen om een minuut of vijf beslag op hem te leggen. Zijn werkkraft en werklust waren buitengewoon, zoodat wijden indruk kregen, dat hij van staal moest zijn om dat jaar in jaar uit vol te houden. Eenige punten voor de lezing liet hij dan noteeren op een papiertje, hetwelk dan verdween ineen zijner vestjeszakken, om natuurlijk niet meer gevonden te worden bij aanvang der lezing, wat evenwel geen bezwaar meebracht, aangezien in dat karakteristieke hooge voorhoofd genoeg stof aanwezig was, om zijn gehoor eenige uurtjes aangenaam te onderhouden. Veel moeite heeft Cuypers besteed inde jaren 1919-1923 aan een streekplan voor Zuid-Limburg, dat helaas door de toentertijd intredende malaise inde lade is opgeborgen. Alle plaatsen, terreinen en velden werden in eerste instantie door Cuypers zelf verkend en opgeteekend, en snel wist hij zich ten allen tijde met de kaart te oriënteeren. Ik geloof zeker, dat geen enkel voetpad in Nederland hem onbekend zal zijn. Op zulke dagen heb ik menigmaal met hem door velden en wegen geloopt van 's morgens tot 's avonds, tientallen K.M. per dag, zonder dat hij van eenige vermoeidheid blijk gaf, terwijl ik als jongeman verlangend uitkeek naar een voertuig, dat ons naar huis zou kunnen brengen. Bovendien

werd zoo'n heelen dag college gegeven, hetgeen de vermoeide beenen en de hongerige maag niet zoo op prijs stelden als wel verdiend was. Ondanks zijn zeventig jaren is Cuypers' gang en houding nog jong en vlug, en zijn oogopslag vriendelijk en voorkomend. Mogen wij zijn lange artistieke figuur, met het bekende hooge voorhoofd nog eenige tientallen jaren onder ons behouden, want menschen en kunstenaars als Joseph Cuypers zijn er weinige. Geleen, Juni 1931. P. A. SCHOLS.

Het huis oud en nieuw, jaargang 6, 1908, p. 338-349, Plechelmusbasiliek, Jan Kalf. Oldenzaal

Wel al eens vroeger heb ik in dit tijdschrift kunnen doen uitkomen hoe weinig wij Nederlanders weten wat er in ons eigen land aan mooie gebouwen te zien is. En toen ik onlangs, voor een ander werk, mij met de kerk van Oldenzaal had bezig te houden, trof mij dit opnieuw en met nieuwe kracht. Hoe velen komen er wel eens langs Oldenzaal, sinds dit aan een internationale spoorlijn gelegen is, en bij hoe weinigen zal het zijn opgekomen er eens een paar uur te blijven, om de kerk te gaan zien. En eigenlijk is dat geen wonder: want in voor het groote publiek toegankelijke literatuur is over dit gebouw geen verstandig woord te vinden, en goede afbeeldingen ervan bestaan eenvoudig niet. Of liever, zij bestaan wèl, doch alleen in het particulier bezit van den architect, die de kerk uitnemend restaureerde', den heer Jos. Cuypers, en in de verzameling van het Departement van Binnenlandsche Zaken — collecties, die uitteraard slechts weinig toegankelijk zijn. [Uitgebreide beschrijving van kerk en zijn geschiedenis, maar niets meer over de restauratie].

Het huis oud en nieuw, jrg 16, 1919-1926, nr. 1, p. 309-331, Munsterkerk, Eduard Cuypers.

Roermond

[Het artikel toont de plannen van Eduard Cuypers voor de vrijlegging van de Munsterkerk en voor de nabije omgeving, waar juist de abdij is gesloopt. Deze plannen zijn inmiddels afgewezen en die van Joseph Cuypers goedgekeurd. Weergegeven wordt alleen de kritiek op de plannen van Joseph, gesteund door Jan Kalf, door een teleurgestelde Eduard].

Eduard Cuypers toont in het artikel alleen zijn eigen plan met zeer veel varianten en niet die van Joseph, hetgeen een vergelijking tussen die twee plannen voor de lezer niet goed mogelijk is. Die met het hebben van een globale beschrijving van het andere plan.

Nu de verschillende plannen voor de geheele of gedeeltelijke ontmanteling van bovengenoemde kerk en de aanvullende nieuwe bebouwing als definitief resultaat hebben opgeleverd de uitvoering van het gewijzigd plan Josef Cuypers, komt het mij na de diverse publicaties in de verschillende dagbladen, de lezingen en vergaderingen over dit belangrijke onderwerp, niet ondienstig voor om den lezers van dit tijdschrift een kort résumé te geven van hetgeen hierover is medegedeeld en meer in het bijzonder over het aandeel dat ik hierin heb mogen hebben.

De plannen van Josef Cuypers, gepubliceerd in October 1923 sturen niet aan op een feitelijke ontmanteling van de Munsterkerk. Waar op dit laatste de volle nadruk gelegd is, moest dit in de plannen tot uiting komen. Vooraf zij echter opgemerkt dat het probleem twee verschillende kanten heeft, namelijk een aesthetische en een economische. Het feit alleen reeds dat de Munsterkerk als uitgangspunt is gekozen van een ingrijpende verandering ter plaatse, legt ons den plicht op een oplossing te zoeken die in de allereerste plaats aesthetische bevrediging schenkt, de niet minder belangrijke economische zijde is echter secundair. Ondanks enkele financieele opofferingen moet men de schoonheid van een bouwwerk als de Munsterkerk volle recht doen wedervaren, wil men niet de kans loopen bij het nageslacht te boek worden gesteld als schender van stedschoon. Het zij mij vergund hier enkele opmerkingen te maken over het hierboven aangeduide plan Josef Cuypers.

De poort der kazerne, die in het plan wordt verplaatst en behouden, is 4.35 M . breed. Deze afmeting is onvoldoende, wanneer 2 voertuigen elkander moeten passeeren. De boogopeningen, voorkomende in het gedeelte dat de sacristie verbindt met de bebouwing, ingesloten door de Hamstraat en de nieuwe Graaf Gerardstraat, rusten eenerzijds op midden in de straat geprojecteerde kolommen. Het genoemde bezwaar, dat voor het verkeer zodoende weinig ruimte blijft, geldt hier evenzeer. Dit is een weinig plausible oplossing. De kazerne, die door Josef Cuypers wordt verbouwd tot woonhuizen, heeft het directe gezicht op het koor van de Munsterkerk, komende uit de Hamstraat, den voornaamsten verkeersweg naar en van het centrum der stad, benomen en zodoende kan van eenige vrijlegging in het plan Jos. Cuypers geen sprake zijn, daar hij deze in zijn plan heeft opgenomen. Het eenige wat hiervoor pleit is een iets grootere aanwinst in de bebouwing, doch dit mag naar mijn meening niet als motief gelden tegen het niet volkomen vrijleggen van de Munsterkerk. De aan de kerk geprojecteerde wandelgang is op de voorgestelde wijze misplaatst, daar hierdoor een afzonderlijk parkje wordt geschapen, los van al het andere. Dit kan nooit ofte nimmer de bedoeling zijn geweest van Dr. Cuypers, aan wiens denkbeelden men hier toch zoo gaarne recht wil laten wedervaren. Wanneer men den plantsoenaanleg in het plan Jos. Cuypers bekijkt, zal men moeten toestemmen, dat die niet bijzonder geslaagd is. Een plantsoenaanleg behoort in zichzelf een zekere geslotenheid te hebben; hier is dit ontaard in een los dooreengeworpen groep grasveldjes, waarop beplanting is aangebracht. M. i. eischt de omgeving van een kerk als ons Munster een waardiger of monumentaler aanleg, dan hier in het plan Jos. Cuypers aan de hand wordt gedaan. Wanneer men eenmaal tot verandering ter plaatse overgaat, doet men dit niet om daarin na korten tijd wederom wijziging te brengen, doch om een toestand te scheppen, die de schoonheid der Munsterkerk en het uiterlijk aanzien van deze mooie stad verhoogt en welke blijvend moet zijn. Voor den verderen plantsoenaanleg langs de Noordzijde der Munsterkerk tegenover het Louisahuis geldt hetzelfde bezwaar, dat ik reeds heb uiteengezet. Ook daar mist de groepeerling elk logisch verband met de aansluitende straten en met de kerk. Zoo er werkelijk een verbinding heeft bestaan tusschen het vroegere monasterium of klooster en de kerk, dan geeft dit naar mijn meening nog geen aanleiding om dezen toestand thans te herscheppen, daar de inzichten omtrent een dergelijke procedure zich reeds lang hebben gewijzigd. Ik doel hiermede speciaal op het groote gevaar, dat er zou kunnen ontstaan bij eventueelen brand in de aangrenzende bebouwing; deze zou kunnen overslaan naar de sacristie en dientengevolge de Munsterkerk zelf in gevaar brengen. Dat dit gevaar niet denkbeeldig is, behoeft geen nader betoog: de Groote Kerk in Dordrecht is er een voorbeeld van. Slechts door een gelukkige samenloop van omstandigheden is daar grooter onheil voorkomen. Zonder rekening te houden met het vermeende voordeel om de bestaande kazerne om te bouwen tot winkels en woonhuizen als Jos. Cuypers voor stelt, hetwelk zal blijken niet goedkoper uit te komen dan nieuwbouw en met verwaarloozing van den aanbouw aan de schoolgebouwen hoek Munsterplein en nieuwe Graaf Gerardstraat, is in het plan van Jos. Cuypers gerekend op een oppervlakte geschikt voor nieuwe bebouwing van plm. 4400 M² . , terwijl in mijn plan met omsluitende galerijbouw (afb. 12) gerekend is op een oppervlakte van plm. 3470 M² . Daartegenover staat, dat in dit laatste plan de galerij en de gebouwtjes rondom het koor der kerk een oppervlakte van 650 M² . vergen, waarvan ongeveer 250 M² . bestemd zijn voor winkels, welke naar mijn meening in deze omgeving wel winstgevend zijn te exploiteeren. De meerdere oppervlakte die Jos. Cuypers beoogt, doet de vrijlegging van de kerk echter totaal te niet. De aspiraties en wenschen van wijlen Dr. Cuypers kennende, heb ik verschillende plannen ontworpen. [Beschrijving plannen].

De voorstelling van den heer Kalf, dat men door de oude poort op haar nieuwe plaats een prachtige doorkijk op de kerk verkrijgt, is volkomen bezijden de werkelijkheid. Men krijgt wel een doorkijk, maar niet op de kerk, alleen op den aanbouw die er bij is geprojecteerd. Door deze oplossing zal

eerder sprake zijn van een ontsiering, dan van een verbeterd aanzien der omgeving, met welke bewering de heer Kalf het waarschijnlijk wel niet eens zal zijn. Het bepleiten door den heer Kalf van het behoud der kazerne brengt met zich mee, dat de toestand zooals deze nu bestaat, bestendig wordt. Dat is niet te verantwoorden, daar men het mooiste van de kerk: het koor, aldus achter een complex huizen verstoppt en dus nooit tot zijn recht laat komen. Dit is m.i. een groote fout, die de heer Kalf niet had mogen verdedigen, evenmin als hij zoo vluchtig over de naieve plantsoenaanleg had mogen heenstappen, daar bebouwing en plantsoen toch één groot geheel behooren te vormen. Wil men de kerk eenigszins insluiten, dan zijn daarvoor betere oplossingen te vinden.

Zijn handelwijze draagt hier dan ook duidelijk het stempel van bevooroordeeldheid. De niet nader te qualificeeren geste waarmede een rijks-hoofdambtenaar als de Heer Kalf, in samenwerking met een der wethouders de hierboven vastgelegde plannen op zijde heeft geschoven, had men allerminst mogen verwachten.

Hollandsche Revue, jrg. 13, 1908, nr. p. 339-340, samenvatting beschrijving Kalf van Joseph Cuypers in Elsevier' s Geïllustreerd Maandblad van juni door een onbekende redacteur. **Wat is er weggelaten?**

[Terugblik op de ontwerpen van Joseph in de periode dat zijn vennootschap met Jan Stuyt ten einde loopt]

Jan Kalf, die meermalen blijken deed van zijn bewondering voor het oeuvre van Joseph Cuypers, wijdt nu in de Juni-„Elsevier" bij een portret van den bouwmeester door Huib Luns en tal van afbeeldingen, o.m. zeer mooie van het interieur van den Vitus-kerk te Hilversum en van de Bavokathedraal te Haarlem, een uitvoerig artikel aan hem. De opmerking, dat Joseph Cuypers als zoon van den „grooten Cuypers" en van een zuster van J. H. Alberdingh Thijm „par droit de naissance" aangewezen was tot den eerepost, drager te zijn van sommige der edelste traditiën van het 'Nederlandsche katholicisme en dat hij na de bouw van de St. Bavo dien ook „par droit de conquête" gezegd mag worden te bekleeden, gaat vooraf aan een meer algemeene beschouwing over speciaal katholieken kerkenbouw in het midden der vorige eeuw. (...).

En zoo kwam dan de jonge Cuypers. Schrijft de heer Kalf - voor wien de carrière juist als kerkenbouwmeester scheen aangewezen, vanzelf voor de vraag, of hij willig in het gareel de oudheidkundigen [bedoeld word het Bernulphusgilde] zou loopen, dan wel, op het voorbeeld van zijnen vader, eigen wegen zoeken : of hij zou volgen of voorgaan, of hij een gemakkelijke en winstgevende praktijk, dan wel een leven van strijd en met onzekere toekomst zou kiezen.

En Cuypers heeft eigen wegen gezocht als kerk-bouwmeester. Het schitterendst getuigenis daarvan is zijn tot nog toe grootste schepping: de Haarlemsche Kathedraal. Ik ken geen hedendaagsch Nederlandsch bouwwerk, — aldus deze biograaf van Cuypers — dat bij zooveel wezenlijke verdiensten, ook een zoo algemeen waardeerbare en gewaardeerde schoonheid, zooveel „charme" bezit. En dan verder: Joseph Cuypers, die nog eerst in de kracht van zijn leven gekomen is, moge het gegeven zijn de lijn, die hij te trekken begon met zijn Sint Bavo, die hij voortzette in Steenbergen en Den Bosch, verder te halen met vaste hand. Een taak, die wel een leven waard is, mag het heeten, voor het wonderlijk-opengebloeide, hedendaagsche, Katholiek-religieuze gemoedsleven in Nederland de adaequate kerken te stichten...

Javapost, jrg 5, nr.27, 6-7-1917, p. 415, aanbieding van werken van Joseph Cuypers aan paus Pius X, redacteur onbekend. **Algemeen**

Daarna een los blad, waarop zeven door Cuypers Jr. gebouwde kerken in plattegrond zijn afgebeeld. Het middenstuk is de St. Bavo-zelve; daaromheen vormen een waardigen krans de kerken van St. Gummarus te Steenberg, van St. Anna te Breda, van St. Laurentius te Oegstgeest en van St. Laurentius te Hamont (België). Nu volgt een zeer fraaie en schilderachtige aquarel, voorstellende geheel de nieuwe kathedraal met kapellenkrans, koepel en torens, van de Leidsche Vaart naar stadszijde gezien. De hoofdinhoud bestaat eindelijk uit 15 zwaar gecartonneerde photographische opnamen (alle ook in folio) naar de bovengenoemde bouwwerken. Zeven ervan betreffen de Haarlemsche kathedraal, en acht de overige tempels, die zoowel van buiten als van binnen natuurlijk volgens den mooisten aanblik zijn voorgesteld. Het geheel zal den H. Vader ongetwijfeld een allergunstigst denkbeeld geven van de benijdenswaardige hoogte, die in ons vaderland de kerkelijke bouwkunst, zoo nauw met den glorievollen naam Cuypers verbonden, heeft bereikt. Des te benijdenswaardiger, wanneer men daarmee vergelijkt de nog altijd karakter en geest missende kerken, die tegenwoordig meestal in Italië worden gebouwd en die haast evengoed als theaters konden dienen.

Javapost, jrg 21, 1923, nr. 40, Ignatiuscollege in een beschrijving van het leven van pater Van Everdingen in De Tijd, p. 486, redacteur onbekend. Kapel Ignatiuscollege

Op St. Ignatiusdag 1907 werd Pater Van Everdingen rector van het toenmalige R. K. Gymnasium te Amsterdam, Heerengracht 448. Op zijn initiatief begon men daar in 1910 de afdeeling der H. B. S. Eveneens was hij de gangmaker voor den bouw van het Sint Ignatiuscollege aan de Hobbemakade, welke onder leiding van den architect ir. Jos. Cuypers plaats had. In September 1911 werd dit prachtcollege betrokken en bleef het bestuur tot 1917 in handen van Pater Van Everdingen, die in dat jaar praefectus Studiorum der gymnasiale afdeeling van het St. Willibrorduscollege te Katwijk werd, dat hij sinds 1918 als rector bestuurt.

Kerk, school en ziekenhuis, jrg. 12, 1939, nr. 13, p. 281-283, de redactie vat een artikel over Roomse kerkbouw van de gereformeerde architect A. Ingwersen (1882-1959) samen. **Algemeen**

In het Ant. Rev. dagblad „De Standaard” schrijft A. Ingwersen een uitvoerig artikel over : „De Roomschen en hun Bouwkunst

Men gaat weer vrij worden in het gebruiken van allerlei nieuwe materialen, terwijl, zooals Jos. Cuypers in 1919 verdedigde : bespiegelingen over aethetica pas in de tweede plaats komen. Als eerste architect in deze richting is het Jan Stuyt, die echter spoedig van dit pad terug keert : „Italië wordt hem ten voorbeeld en hij „bouwt in allerlei stijl. Men kan bij hem „bestellen Romaansch, Gothiek of Byzantijnsch.” Hoewel Jan Stuyt inderdaad „veelzijdig” was, en hij zeer spoedig over zijn zenith kwam, is hij hier toch wel onverdiend neergehaald. Dan komt Kropholler onder de loupe, die meende en het ook uitsprak, de voortzetter te zijn van Cuypers gothiek, hetgeen volgens Jan Stuyt, die een echte leerling van Cuypers is, alle perken te buiten gaat.

Het artikel, dat wel in een zeer Protestantsche sfeer ligt, geeft hier en daar zeer goede historie, terwijl het ook wel eens wat tendentieus is bedoeld. Echter is het in ieder geval interessant, interessant genoeg voor onze „Roomsche” lezers, die er dan toch minstens wel de trots uit kunnen putten, dat de „Roomsche architectuur een historie heeft. Niet zoo heel lang geleden beweerde een protestantsch architect, die een protestantsche kerk moest bouwen : „Als je eerlijk een kerk wil bouwen, dan verval je vanzelf telkens weer in het katholieke kerktipe. O, zoo !

Klei, jrg. 1, 1907, nr. 19, p. 290-291, J.L.M Lauweriks (jongste zoon van het hoofd van de beeldhouwerswerkplaats Cuypers en Stoltzenberg, richtte met K.P.C. de Bazel een

architectenbureau op, bekend redacteur en vormgever van het tijdschrift Wendingen) geeft Joseph Cuypers een belangrijke plaats in de nieuwe architectuur. Algemeen

Echter, niettegenstaande wij nadrukkelijk iedere bewuste of onbewuste historische navolging veroordeelen, willen we daarin niet te ver gaan en alles verwerpen, wat niet volkomen modern is, daar het toch dikwijls voorkomt dat moderne opvatting en historische overlevering met elkaar vermengd voorkomen.

In den kerkenbouw is de Hollandsche Neo-Gothiek langzamerhand naar de moderne richting overgegaan; er zijn verschillende voorbeelden, waarbij dit met zekerheid aan te wijzen is. Het beste waarschijnlijk wel in de door den architect Joseph Cuypers gebouwde kathedrale kerk te Haarlem. Het constructie-systeem en de hoofdvormen dezer kerk gaan van historische voorbeelden uit. Daarentegen is de toepassing van het materiaal en zijn behandeling modern. Het hoofdmateriaal is gebakken klei; buiten eenkleurige, binnen verscheidenkleurige baksteen, met toepassing van geglazuurde terra-cotta. Deze decoratieve toepassing van het materiaal geeft eene werking die men volkomen gelukt moet noemen. Door de toepassing van den baksteen in zijn eenvoudigsten, rechthoekigen vorm voor pijlers, bogen, gewelven en andere bouwdeelen worden vele ondergeschikte versieringen vermeden, die anders de Neo-Gothiek zoo ondragelijk maken. Zoo gevoelt men bij dezen bouw als eene rust, dat er geen traceering is toegepast inde vensters of in andere wandopeningen, 't welk inde alledaagsche Gothiek op hoogst storende wijze de alleenwerking der openingen ten koste van het geheel op den voorgrond brengt. De vensters zijn klein, waardoor het gebouw meer muurvlakte behoudt; dit is echter eender eerste voorwaarden voor goede architectonische werking, daar hierdoor de omhullende wand als hoofdprincipe wordt gekarakteriseerd. Deze juiste opvatting geeft de kathedraal een afgesloten indruk, die het meeste opvalt in het plan, daar de groote drieschepige middenruimte rondom door kapellen geheel is ingesloten. Bij de vormgeving der onderdeden zijn ook meer dan anders de groote maten in waarde gehouden met vermindering van kleine, storende details. Zoo is op de draagpeilers niet overal dezelfde nadruk gelegd, daar zij in de kapellen deels inden muur staan. Zuilenkapiteel en basement zijn meestal slechts aangeduid en overdreven profileeringen zijn vermeden. De vlakke behandeling der afzonderlijke deden werkt ook op de maten, vergroot den indruk van samenhang van het geheel en brengt de lijnenwerking tegenover de vlakken terug. Als resultaat vloeit hieruit voort een goede licht- en schaduwverdeding, daar de groote lichtvlakken niet door sterke voorsprongen onderbroken worden. Hieruit alleen volgt reeds, dat we in dezen bouw te doen hebben met een streven, moderne gedachten tot uitdrukking te brengen. In latere werken, ontstaan door samenwerking der architecten Joseph Cuypers en Jan Stuyt, is men hierin nog verder gegaan. Bijvoorbeeld in de uit één schip bestaande St. Antonius-kerk te Utrecht, waar het plan bestaat uit drie achter elkander gelegen quadraten, met twee halve quadraten voor de doorsnede. Deze vorm- en maat-eenheid vinden we ook weer inde twaalf holle pijlers, die de bekapping dragen, alleen in het inwendige der kerk staan, en van buiten niet zijn uitgedrukt. Hier hebben wij dus met een eigenaardig streven te doen, de ondersteuning der gewelven geheel onafhankelijk van de omsluitende muren te vormen, wat op zich zelf reeds een architectonisch vraagstuk is. In de St. Jacob te 's Hertogenbosch zijn, alhoewel op geheel andere wijze, deze grondgedachten verder doorgevoerd. Uit deze evolutie komt aan den dag, dat men op het gebied van kerkenbouw moderne gedachten, vindingen en inzichten tot uitdrukking wil brengen en dat in Holland de monumentaalarchitectuur van lieverlede zulk een karakter aanneemt, dat zij kan worden opgenomen in de kunstbeweging dezer eeuw.

Klei, jrg. 15, 1923, nr. 18. p. 217-218, aanprijzen boek Th. M. Bekkers en C. N. J. Meijnsing over Nieuwe Bavo uit 1923, waarschijnlijk door de katholieke architect Ir. H. Thunnissen, ook actief bij het R.K. Bouwblad. Bavo

Negentienhonderd drie en twintig is het jubeljaar voor de Haarlemsche kathedraal, wijl nu herdacht wordt de ingebruikneming van dit grandiose bouwwerk. De publicatie betreft ten deele een compilatie van allerlei wetenswaardigs over de symboliek en beteekenis van dit kerkgebouw, doch tevens spreken de schrijvers hun meening'uit over de meer of minder groote aesthetische waarde van het'bouwwerk en zijn decoratie. (...).

De hierbij gereproduceerde foto's geven eenig idee van de illustraties. Het meesterwerk van Ir Joseph Cuypers vond in deze publicatie een waardige hulding. H. TH.

Nederlandsche Katholieke stemmen, jrg. 12, 1890, nr. 17, p. (ongenummerd) 2/4, H. Urbanuskerk, redactie. Urbanus

Omtrent de in de Nes, te Nieuwer-Amstel, naar plannen van den heer Joseph Cuypers, te bouwen nieuwe katholieke kerk deelt de Amstelbode mede : (...).

Op de boorden der Maas, bij de oude Mijterstad van Sint-Servaas, te Wijk-Maastricht, werd bijna een halve eeuw geleden de eerste kerk in Nederland na de Hervorming gebouwd volgens de regels en den geest der gothiek door (nu dr) T. H. J. Cuypers, Neerlands grootsten architect; thans bouwt diens zoon, de heer Joseph Cuypers, ingenieur civiel en architect, zijn eerste kerk op de boorden van den Amstel, te Nieuwer-Amstel, en deze zijn eerste kerk is voorzeker verwant aan die van zijn beroemden vader, en heeft toch ook haar eigenaardige onderscheidende hoedanigheden. Er is iets nieuws in. Al wie een nieuwe kerk moet bouwen, zouden wij aanraden: gaat en ziet de nieuwe kerk in de Nes, te Nieuwer-Amstel.

Nederlandsche Katholieke stemmen, jrg. 21, 1899, nr.24, p. (ongenummerd) 3/4, kerk Sint Jans Onthoofding in Goirle, redactie. Goirle

Wat de kerk zelve betreft, zij is eenvoudig een juweel van bouwkunde. Zij is 56 Meter lang en 22 Meter breed. Achter het hoofdaltaar zijn twee der ramen in glasschildering, het eene voorstellende den Godmensch aan het Kruis, een soldaat het hart van den Goddelijken Zaligmaker met een lans doorborende; het andere, Christus' verschijning aan de Zalige Maria Margaretha Alacoque, haar Zijn van Liefde brandend Hart toonende. Het uitwendige is eenvoudig van bouw en versiering, doch geeft even als het inwendige een weldadigen indruk. De kerk bestaat uit een schip van twee beuken, is opgetrokken in rooden steen en met zandsteen kolommen ; die zonder kapiteelen in het gewelf overgaan. De kerk wordt gedekt door een houten beschilderde zoldering. Zij is gebouwd in middeleeuwschen stijl en ontworpen door den genialen architect Jos. Cuypers. (...)

Het front der kerk verdient een extra vermelding. Gebrek aan plaatsruimte noodzaakte den architect, den toren niet middenvoor, maar naast de eigenlijke kerk te plaatsen. Gemakkelijk was het niet, om nu toch een mooi front te krijgen. De uitslag toont en kroont hier den meester. Er is harmonie en evenredigheid van lijnen en afmeting, zoodat niemands oog niet gunstig wordt aangedaan. Wij weten het niet, maar de drie opklimmende hoogten, moeten wel niet verre van de verhouding der Sectio Aurea blijven !

Op de hoogte (tijdschrift over kunst en reizen voor de 'huiskamer'), jrg. 34. 1937, nr. 6, p. 180, bij een bespreking van de City-bioscoop in Amsterdam van Jan Wils noemt Carel J. Brensa Joseph Cuypers in een adem met Jacob van Campen. Algemeen

De serieuze beschouwer maakt z'n opmerkingen bij het zien van dit verrassende bioscoophuis en is zich bewust — zonder technicus te zijn — dat het in wezen en structuur, in opvatting en makelij afwijkt en zich onderscheidt an een schepping van Jacob van Campen of van Jos. Cuypers. Dat doet het ook. Juist door de elementen plaats, tijd en individu. Dit moderne bouwwerk — gezien in de lijst

van doel en opgave — moest zoo worden als het geworden is. Daarom is het goed. Daarom is het City-Theater van Jan Wils een geslaagde bouwkundige schepping en heeft deze architect een opdracht tot daad gebracht, waarbij wijlen de hoog geroemde Jacob van Campen leelijk met zijn handen in z'n haar zou hebben gezeten.

Opgang, jrg 1, 1921, nr. 33, p. 813, tekening H.P. Berlage van H. Laurentiuskerk in Dongen.

Dongen, Laurentius

“Uit bewondering voor de nieuwe koepelkerk in Dongen”.

Opgang, jrg. 2, 1922, nr. 79, p. 1027-1030, lovende beschrijving Nieuwe Bavo door Pierre jr. Bavo

Waarom wordt in dit nummer ter gelegenheid van Mgr. Callier's Jubileum de Kathedraal in herinnering gebracht! Wel, omdat het in zoo vele, verscheidene opzichten Zijn Kathedraal is, maar vooral, omdat het een stuk van zijn eigen leven is, daar hij het plan der symboliek en der iconographie ervoor in zulke meesterlijke trekken maakte en dus niet alleen den geestelijken grondslag legde voor dezen tempel, waarop de bouwmeester Joseph Cuypers zijne conceptie inspireerde, maar ook aan dezen zoo robusten bouw de veelzeggendheid gaf en levendige tinteling, die haar als een goed geslepen edelsteen doet uitblinken in haar tijd. Het is inderdaad in elk opzicht het belangrijkste religieuze bouwwerk in ons land uit de 19e eeuw, dat bovendien ten duidelijkste de sporen vertoont, dat het in 't laatste deel van dit tijdperk werd tot stand gebracht. Als leerling, zoon en opvolger van Dr. Cuypers, onzen eersten Kerkenbouwer uit die eeuw, had de Architect ook een naam op te houden en een traditie voort te zetten; en zeer terecht is dit niet opgevat worden in den engen zin van naar vorm en uiterlijk precies hetzelfde te doen als het voorgaande, maar het zuivere en opbouwende uit den geest en de gedachte der voorgangers zorgvuldig te bewaren en te cultiveeren, waardoor wederom een daad werd gesteld om voort te gaan op andere nog weinig begane wegen, maar op denzelfden vasten ondergrond. Al zijn hier de Gothische tradities uiterlijk niet slaafs gevolgd, toch spreekt uit het werk een piëteit, die den vollen Christen-kunstenaar kenmerkt. De Kathedraal is een monument in één grooten greep gewrocht, die een levend organisme paart aan eenheid van uiting. (...).

Al deze rondingen en rustige, betrekkelijk groote vlakken geven eenigszins den tegenstrijdigen indruk van een primitief Romaansche conceptie, welke werd uitgevoerd met de techniek en het detailleringbegrip van de Gothiek. Toch is alles een homogeen geheel gebleven en zijn de voornoemde elementen goed in elkaar versmolten, zoodat de harmonie in den bouw nergens is verstoord. (...).

In 't algemeen genomen zou men, als men wilde gaan ontleden naar den maatstaf van vroegere kunstperioden, kunnen zeggen, dat de Kathedraal den grootschen indruk maakt van de Middeleeuwsche, met inwendig een Byzantijnschen geest en uitwendig een Romaansche houding. Bovendien wordt de geheele indruk nog ten zeerste beïnvloed door het bijzondere coloriet, dat in hoofdzaak werd bereikt door de zeer knappe aanwending der verschillende soorten gebakken steen en dat inwendig, niettegenstaande de teere lichtheid, een stemmingsvolle sfeer scheidt, anders misschien dan men gewend was, maar dan toch zeker meer vertrouwend en jubelend. (...).

Het blijkt ten duidelijkste uit de plaatsing van de venster-openingen, welke in de lage gedeelten spaarzaam zijn, doch veelvuldiger voorkomen in de hooge muren, om toe te nemen in aantal naar den koepel, dat reeds de Byzantijnsche geest den heer Cuypers inspireerde en hem voortstuwde op den weg, die hem later, zooals gebleken is, gebracht heeft tot den uitstralenden centraalbouw met koepel, als tegenvoeter van de meer nuchtere basilika

Opgang, jrg. 3, 1923, nr. 121, p. 572-574, waardering voor werkwijze Cuypers en Colette in Dongen door Pierre jr. Dongen, Laurentius

Het komt mij niet den tegenwoordig meer en meer gebruikelijken weg te volgen en een loflied te gaan zingen op de voortreffelijke eigenschappen van den schilder zelve, die daardoor toch, ondanks de goede bedoelingen van den schrijver, altijd lijdend voorwerp wordt. Waar echter ook de wijze van totstandkoming van werken tegenwoordig velen interesseert, kan ik hier mededeelen, dat het geheel onder leiding van den bouwmeester der Kerk Joseph Cuypers tot stand kwam. Die leiding werd als volgt begrepen en toegepast. De bouwmeester begon met een persoon uit te zoeken, in welks kundigheden en toewijding hij volkomen vertrouwen had, en door wien hij zou worden verstaan. Gemeenschappelijk werden daarna de verschillende ruimten van het kerkgebouw in eikaars waarden tot elkaar beschouwd en bepaald. De grondgedachten werden vastgesteld en een schets op kleine schaal gemaakt, met de hoofdtonen. Toen hieruit overeenstemming bleek, werd onmiddellijk in het gewelf en op den muur, zonder verder gebruik van papier, geschetst en geschilderd.

Oudheidkundig jaarboek NOB veel artikelen over Joseph Cuypers en de Grondbeginselen, ergens in verwerken. Cuypersbulletin?

R.K. tijdschrift voor school, kerk en armenwezen, 1933-1934, nr. 22. p. 513-515, Nieuw Bavo op één lijn met Westminster Cathedral, A. De Cuyper. Bavo

De bouwmeesters hebben om te beginnen de oude stijlvormen nagevolgd uit de bloeiperiode der liturgie. Ze bouwden basilieken en byzantijnsche koepels, aldus de prachtige St. Bavokerk te Haarlem door Jos Cuypers, en de heerlijke kathedraal van Westminster te Londen. Steeds verder gaat men de nieuwe wegen op die zeker zullen uitloopen op een zelfstandigen bouwstijl van onzen tijd. Holland bezit een pleiade van jonge architecten, die den grooten nood der kerken in het steeds katholieker wordende Nederland op zeer moderne wijzen oplossen. (...).

[kerken in Vlaanderen] ..... de Hollanderszijn andere landen ver voor met de Paschaliskerkin Den Haag (Kropholler) de Lourdeskerkin Scheveningen (v. Moorsel) de nieuwe St. Jacob in 's-Hertogenbosch (Stuyt), de kerken van Noordhoek (Bellot) Leverooy, Sittard enz.

[modern programma van eisen kerk].

R.K. Bouwblad, 24-10-1929, p. 71-74, kritiek op voordracht van Joseph Cuypers en zijn koepels op kerken door C.M. van Moorsel. Voordracht staat in Van bouwen en sieren, 1930, jrg. 1, nr. 12. Koepelkerken

„Op litterair, pictoraal, sociaal gebied, kunnen wellicht in ons vaderland figuren en stroomingen worden aangeduid, die de geestelijke lijn zuiver volgen; de bouwkunst wordt niet door een enkeling tot een hooger sfeer opgevoerd, maar eischt medewerking van de gemeenschap. In onze R. K. gemeenschap is bezwaarlijk die tot in de onderdeden doorleefde gedachte van de geestelijke beheersching aan te wijzen [tekst van Joseph Cuypers].

De herdenking in den Haag van het 25-jarig bestaan van de Katholieke Wetenschappelijke Vereeniging, vervulde Jos. Cuypers o.m. een spreekbeurt, daarin hij voornamelijk het licht deed vallen op het gemis aan geestelijke beheersching in de R. K. Kunst, speciaal de bouwkunst. En hij zei daar, behalve het boven dit artikel aangehaalde, nog deze typische boorden: „De kernen, die in de 2de helft der vorige eeuw in aansluiting aan de middeleeuwen een modern Roomsche kunstuiting trachtten op te bouwen, hebben hun invloed niet zoo ver uitgebreid, dat die begrippen in ruimer kring onder onze geloofsgenooten duidelijk nawerken." En verder: „Ook in ontwikkelde kringen is op 't gebied van bouw- en sierkunst *geen kenmerk te vinden* (curs. v. M.) voor onze zeer positieve

levensopvatting." „Onze beschaving mag met de tijdsomstandigheden in verstandelijke richting vooruitgegaan zijn, op het veld, waar 't gemoed zich in vormen moet uiten voor de groote massa, bleven wij met lamheid geslagen." De sympathieke spreker heeft het aangedurfd, op deze herdenkingsbijeenkomst van R. K. Wetenschapsmannen, zonder terughoudendheid, een schel licht te werpen op een diepe wonde in onze gemeenschap. Want hoe scherper onze geestelijke tegenstanders zich opstellen, (Jos. Cuypers had als titel voor zijn lezing gekozen: Bestaat er invloed van het communisme op de bouwkunde in Nederland?) des te meer moeten wij Katholieken er van doordrongen worden, dat we in onze dagen een groote roeping te vervullen hebben en dat het een noodzakelijkheid is geworden, door de omstandigheden waarin wij zijn geplaatst, ons met een oprechte overgave te verdiepen in die roeping, die het naar buiten toonen van ons geestelijk bezit is, overal waar dit van ons wordt gevraagd. Er waar wordt dit voor den architect méér gevraagd, dan in zijn architectuur? Zelfs Berlage schreef eens: „Wij bewonderen in het kunstwerk niet het voorwerp, maar den geest van den kunstenaar" en wij, Katholieken, beamen dit natuurlijk volkomen en wij zouden zelfs verder willen gaan, door te zeggen: niet slechts bewonderen, maar het enigst waardevolle in een kunstwerk is de geest van den maker! Want het schoone kunstwerk zonder meer, of het kunstwerk met een on-christelijken geest, kan ons wèl als vakmensch ontroeren, als „kunstwerk", en als zoodanig heeft het onze bewondering. Maar in breederen zin verwerpen wij het, omdat de geest, die er uit spreekt, niet aan het wezenlijke doel van alle menschenlijke handelingen, het „meerdere eer aan God brengen", beantwoordt. Nu is Jos. Cuypers, na een belichten van de on-christelijke invloeden in onze dagen, waardoor wij „met lamheid geslagen blijven", tot dit inzicht gekomen: „De fijngevoelige naturen voelen zich daar niet bevredigd en worden geprikkeld tot revolutie, als de gezonde evolutie uitblijft." Na deze bijna jeugdig overmoedige woorden van den nestor der Katholieke architecten, kunnen wii ons afvragen, óf er dan geen „gezonde evolutie" mogelijk is, en zoo daar gesproken moet worden van „revolutie", waartegen moet deze gericht zijn? Zijn „de kernen, die in 'de 2e helft der vorige eeuw in aansluiting aan de middeleeuwen een modern Roomsche kunstuiting trachtten op te bouwen", verdord en doodgelopen en hebben wij nu geen levend kenmerk meer over voor onze werken, dan een revolutie tegen een on-christelijke overheersching? Na deze bijna jeugdig overmoedige woorden van den pers in ons land, voor de herleving van een nieuwe Katholieke bouwkunst, waarbij hij zoo bewonderenswaardig juist gesteund werd door de voor die dagen sterk agressieve beschouwingen van een Alberdinck Thijm, schijnt het mij toe, of de zoon van den pionier slechts „de revolutie van Thijm in eigen kamp" heeft bewaard. En het zou ons de eenig juiste houding lijken, wanneer wij op geen andere voorbeelden van kerkelijke bouwkunst konden wijzen dan die, waartoe o.m. de kerk te Lierop behoort. Want naar onze overtuiging moeten wij in dergelijke bouwsels wel heel bedroevend een miskenning waarnemen van de diepere beteekenis van het pionierswerk Cuypers :Thijm! De geest is hier verloren geraakt in een onnoozel gespeel met vormen, die het doel van het werk miskennen. En als ik daarnaast de kerk van St-Laurentius te Dongen van Jos. Cuypers plaats dan is hier mijns inziens een wezenlijk onderscheid. Jos. Cuypers zal het wellicht bekend zijn, hoe ondergeteekende over het bouwen van koepels voor Katholieke kerken denkt. Maar waar hierover blijkbaar nog geen overeenstemmend inzicht werd bereikt, is dat dan toch wèl kenbaar in wijze van samenstellen der onderscheidene bouwdeelen en de hun eigen vormgeving. Want waar in Lierop de koepel boven een schijn-longsbóuw werd geplaatst, aanvaardde Jos. Cuypers den koepelbouw als zoodanig, door dezen logisch door te voeren in zijn geheele conceptie daarnaar te richten. De aanbouwen zijn in Dongen ondergeschikt aan het systeem van den koepelbouw, terwijl in Lierop de koepel slechts decoratief is toegepast. En dit betreft ook de verdere onderdeelen van beide kerken. En als ik dan bedenk, dat Alberdinck Thijm in de Dietsche Warande eens schreef: „Wij willen niets dan de logica. Wij willen de logica quand-même", om daarmee een uiterst feilen aanval te doen tegen het wanbegrip in zijn tijd, als zouden de strevingen van Dr. Cuypers slechts een herstellen van gothische vormen betreffen, dan zie ik die

strevingen van den vader in het werk van den zoon wel degelijk terug. Het ging immers niet om vormen maar om een levend beginsel. En dat levend beginsel was een natuurlijk en logisch bouwen in tegenstelling met het spelen met bouwvormen ten koste van de dienstbare functies van het bouwwerk zelf. Wanneer ik de westgevels van twee gothische kathedralen naast elkaar stel, bijvoorbeeld die van Antwerpen en die van Amiens, dan merk ik op, dat die van Antwerpen, bouwkunstig gesproken, zuiverder van vormgeving is dan die van Amiens, omdat te Antwerpen de inwendige ruimteverdeling duidelijker in de buiten architectuur wordt uitgedrukt; te Amiens is de versiering met over de geheele gevelbreedte doorgevoerde gevelnissen en galerijen, wimbergen en een voor den topgevel van het middenschip aangebrachte borstwering, van een wèl onmiskenbare schoonheid, die echter alleen maar niet aan de architectonische uitdrukking van die kathedraal dienstbaar is gemaakt. Het is een decoratief schoon, dat op zichzelf staat, los van het bouwwerk. Men mag behalve „bewonderen" toch óók wel eens „na-denken!" Nu kan men zóó redeneeren: Amiens is prachtig en ik vraag me niet af, of de schoonheid die ik er aan beleef, wel een zuiver architectonische is; ze is er en daarmee ben ik tevreden. En wanneer men voor het eerst voor deze Kathedraal staat, zegt men dat ook natuurlijk, zelfs wanneer men de meest dogmatische functionalist is. Maar daarmee is nog niet het laatste woord gezegd! Want als men voor de Madeleine in Parijs staat, kan men óók zoo spreken en toch zal niemand het willen ontkennen, als ik haar bouw, oneigen voor den Katholieken kerkbouw vind. Het bewonderen van de schoonheid van die werken sluit nog niet het aanvaarden van haar bouwkunstige onjuistheden in! De Ned. Hervormde Kerk te Den Burg op Texel is een bouwwerk, dat volkomen aan zijn doel beantwoordt, waarbij alléén van een bouwkunstig schoon sprake is, en waarbij geen decoratieve bijkomstigheden aan haar bouwkunstige expressie, afbreuk doen. Ligt hierin niet een grond voor onzen bouwkunstigen „kern-vorm"? Bezien wij dan de St. Paul's Kathedraal van Londen weer, dan zien we er eenzelfde opvatting in van een onlogisch verwerken van bouwkunstige onderdeelen als bij de kerk te Lierop. De koepelkerk van Dongen is dan méér gelijkend op de kerk van Texel, wat haar bouwkunstige werkwijze betreft, dan de neo-gothische kerk van Lierop en de St. Paul. En tenslotte is de kerk te Urssen een volkomen overeenstemmend bouwwerk (naar moderne eischen gebouwd) met de oude kerk van Texel. Wat kunnen wij nu uit het bovenstaande opmaken? Mij dunkt vooral dit, dat het voor den Katholieken architect er vóóral om moet gaan, zijn werken een „bouwkunstig" schoon te geven. En dat het „decoratief" schoone aan het on-schoone bouwwerk geen schoonheid geeft, maar het achter een schoonen schijn verstoppt. En is het dan nog noodzakelijk te spreken van „een uitblijven van de gezonde evolutie?" En ook, als er van revolutie sprake moet zijn, moet die dan niet evenzeer gekant zijn tegen alle wanbegrip in eigen kamp, juist eender als de revolutionaire taal van Alberdingk Thijm tegen het wanbegrip van zijn tijd? Het R.K. Bouwblad wil het zijne er toe bijdragen, op een gezonde evolutie in den kerkbouw te wijzen en er de aandacht voor vragen, als die evolutie in de werken van onzen tijd wordt getoond in levende vormen. Wij hebben de vaste overtuiging, dat er van een „met lamheid geslagen zijn" geen sprake behoeft te zijn, zoolang het juiste inzicht en de goede wil nog in ons levend zijn. Wanneer alle Katholieke jongeren er toe willen bijdragen, het besef in zich levend te maken, dat een bouwkunstenaar, bouwkunstig-schoon moet geven, géén onwaarheid maar waarheid in bouwvormen en géén schoonen schijn ten koste van de wezenlijke eischen van het bouwwerk, dan zijn wij al een héél eind in de goede richting naar een gemeenschappelijk inzicht, wat, zooals Jos. Cuypers zoo terecht zegt, een eisch tot het opvoeren „tot een hooger sfeer" van de bouwkunst. En niet slechts de architecten maar zij allen, die aan de totstandkoming van kerkelijke bouwwerken mede arbeiden, de beeldhouwers en de schilders vooral, moeten zich dit inzicht tot een eigen bezit maken. Alleen door een eendrachtig samenwerken zal de juiste weg naar een hernieuwden bloei der kerkelijke bouwkunst gevonden worden. Dit vraagt echter een diepe studie voor ons ieder, van het vak dat wij het onze noemen en een prijs geven van den persoonlijken wil „het op onze eigen wijze, met onzen persoonlijken smaak" te willen klaarspelen. Voor een

gemeenschappelijk streven moet het persoonlijk-eigenzinnige wijken. Wij gelooven, dat Jos. Cuypers in den Haag wel wat al te zeer pessimistisch gestemd is geweest! Maar wie weet, kan wat verdrijving hier, niet juist tot wat meer zelfonderzoek opwekken!

Noot: Ik mag hier o.m. verwijzen naar een brochure „Gedachten over Kerkbouw" van A. J. Kropholler en mij in 1925 uitgegeven. Het doel van deze brochure is geweest, een gedachtenwisseling op te wekken, waaraan tot op heden nog geen gevolg is gegeven.

R.K. Bouwblad, 18-6-1931, p. 369, Joseph Cuypers 70 jaar en de strijd voor de invloeden van zijn tijd, redactie van het blad. Algemeen

Wil men Joseph Cuypers als den vertegenwoordiger van een tijdperk nemen, dan kan men daarbij nauwelijks het voorafgaande uit het oog verliezen, het voorafgaande, dat wordt beheerscht door de figuur van zijn vader. Het moet een strijd voor Joseph zijn geweest, zijn persoon als architect te ontwikkelen in de schaduw van dien vader, gesteld dat dit beeld kon worden toegepast op de verhouding van ouder tot kind. Zeker spreekt uit het werk van Joseph Cuypers de drang, te bouwen uit zijn tijd; die reikt voor den zeventigjarige heel wat terug. Plaatst men Joseph Cuypers naast zijn tijdgenoot Berlage, dan ziet men een groot verschil, dat het onderscheid in persoonlijken aanleg kenmerkt. Zonder zich te wagen aan een vergelijking van beider pregnante kracht, kan men wel zeggen, dat Cuypers in gelijke mate den invloed van zijn tijdperk onderging. Hij heeft intensief de stroomingen ervaren, die het recht van de natuurlijke vrije uiting, (de directe zeggings in de woordkunst, de open lucht in de schilderkunst) opeischten en ervoor gestreden met woord en daad. Daarbij was zijn gevoeligheid te groot om te vervallen in hardheden. Hij wist te goed de rethoriek in de nieuw-gothische bouwkunst om daartegen niet overtuigd in verzet te komen; hij heeft tē veel bouwmeestersras dan dat dit niet in zijn werk, in de wijze van samenstellen der onderscheidene onderdeden en in het geheel kenbaar zou zijn. Naast zijn gevoeligheid voor het wijzigen der inzichten, leeft zijn gevoeligheid voor de waarde der traditie. Hoe zou hij als katholiek bouwmeester anders kunnen? Onze redacteur van Moorsel heeft indertijd in een artikel „Het Kenmerk", gewezen op het grondige verschil, dat tusschen de „vrijheid" die Cuypers zich veroorlooft, eh die van anderen bestaat. Wellicht heeft niemand scherper dan Cuypers zelf den neergang in de katholieke bouwkunst sedert het tijdperk van zijn vader gezien *en* er duidelijker zijn woord over gezegd. Zoo staat hij voor ons als een typische figuur van dezen tijd, die de nooden, d.w.z. de onmiskenbare behoeften en tegelijk de tekortkomingen van de tijdkunst begrijpt en daaraan tegemoet wil komen door eigen, ernstig werk en voorbeeld en „payer de sa personne". Dat heeft hij zonder ophouden of verslappen nu al langen tijd gedaan (ook niet weinig op het gebied van het vereenigingsleven). Daarin willen wij hem eeren, nu wij hem nog jeugdig kennen op een leeftijd, waarop een ander zich bukt onder den last der jaren. Moge hij nog lang deze jeugd behouden!

R.K. Bouwblad, 18-6-1931, p. 376, beschrijving in de Tribune tussen 5 en 18 juni van een vaste redacteur, dagelijks opzichter genoemd. Algemeen

De Tribune huldigt Ir. Jos. Cuypers met de volgende woorden: „Zijn verdienste is, dat hij geen leelijker gebouwen heeft neergezet dan de meeste andere burgerlijke architecten." Elk vogeltje zingt,...

R.K. Bouwblad, 25-6-1936, p. 369-372, Joseph Cuypers 75 jaar door Joan Colette, alleen de persoon en de acceptatie van het belang dat Joseph toekende aan het belang van zijn vader. Algemeen

Josef Cuypers 75 jaar! Hoevelen hebben mij niet gevraagd of dat geen vergissing was van de kranten! De „oude" Cuypers dat die is overleden, dat weet men wel. Dus dit is dan de „jonge" Cuypers! Juist, dit is de „jonge" Cuypers, die dag in dag uit rondtrekt; die adviseert in Zeeland en corrigeert in

Groningen, en vergadert in Holland en teekent en studeert in Limburg; die een levende belangstelling heeft in alle vraagstukken van den dag, maar nog meer in die van de eeuwen; die actief deelneemt aan het gansche openbare leven in al zijn rijke variaties; die een vitaliteit en een veelzijdigheid ontwikkelt, waarop menig zeer zelfbewust beginnertje jaloersch zou kunnen zijn. Welnu, die „jonge” Cuypers werd vijf en zeventig jaar oud en zij, die dat niet toevallig wisten of hadden uitgerekend dat het zoo zijn moést, stonden stomverbaasd te kijken. Ja zeker, te kijken ook! Want deze jeugdige patriarch heeft geen watten-opvulling bij zijn schouders noodig om een mannelijk postuur te suggereeren en hij zou zich geneeren voor een slungelgang in een slobberbroek, die forsche koepelschedel staat fier op een krachtigen rug die kaarsrecht bleef. Fier en fair! Twee deugden die onzen eerevoorzitter karakteriseeren en eeren! De zorgen zijn hem niet bespaard gebleven; wie hem van nabij kennen weten dat; maar zij weten ook dat we daarover niet spreken mogen nu. Niet alleen omdat hij jarig was en feest vierde; meer nog omdat deze diep-geloovige weet en belijdt, dat ook de beproevingen gaven Gods zijn, die men heeft te aanvaarden als bewijzen van Gods liefde. En omdat hij weet dat 'O. L. Heer voor de kinderen die Hem liefhebben ook de zon laat schijnen, die te wachten staat, als alles voor ons oog nog duister en somber schijnt. Over al deze dingen mag men niet veel zeggen in het openbaar, maar men mag er wel een voorbeeld aan willen nemen, hoe moeilijk dat soms ook valt. Maar dan ligt de schuld aan onze kleinmoedigheid; het voorbeeld wordt er des te verhevener door. Ook fair! Een gentleman naar den vorm en naar den geest. Een dus, met wien het contact van mensch tot mensch alleraangenaamst is. Wiens hoffelijkheid weldadig aandoet, maar wiens ruiterslijk „ja” een ja, wiens „neen” een eerlijk neen beteekent. Zeker, zijn temperament is levend genoeg om af en toe eens fel en heftig te zijn. Maar zijn gaven naar den geest zijn ook rijk genoeg, om het niet noodig te hebben een quasi belangrijkheid te suggereeren door uitsluitend in superlatieven te oreeren. Hij heeft zijn sterke persoonlijke overtuigingen, maar heeft ook de wijsheid om te beseffen dat er naast zijn meening nog plaats zou kunnen zijn voor een andere; ja deze levensrijpe mensch acht het zelfs mogelijk, dat hij zich zou kunnen vergissen! En daarmee geeft hij een subliem voorbeeld aan zoovelen die nauwelijks een derde of de helft van zijn jaren haalden en deze mogelijkheid volkomen onbestaanbaar achten. Wat er aan werkelijke waarden onder „jongeren” gecultiveerd wordt, vindt bij hem een open oog en een warm hart, maar terecht heeft hij critiek op hen wier luidruchtigheid uitsluitend gefundeerd is op de vermeende deugd, eerst voor kort geboren te zijn. De werkelijk serieuze arbeiders onder de jongere generatie treedt hij tegemoet met een breed en gul gebaar en de jeugdige bezoeker heeft na weinig minuten eenige moeite om te blijven bedenken, dat die brillante gastheer zijn vader of grootvader zou kunnen zijn. Is dit een prototype dat verdwijnt of zijn ze altijd zeldzaam geweest, dezulken? Hoe het ook zij, wat zullen wij allen in onze manieren en hebbelikheden nog ontzettend veel moeten veranderen opdat een figuur als Cuypers niet zal gaan gelden als een legendarische verschijning, die geen navolgers vond... Is het nu wonder, dat de A. K.K.V. , die trotsch is op haren Eere-Voorzitter, verheugd was dat zij haar voorjaars-, tevens jubilé-vergadering kon doen samenvallen met het verjaarsest van Ir. Jos. Cuypers? En was het niet begrijpelijk en alleszins redelijk, dat dit schoone samentreffen werd aangevat als een welkome gelegenheid om eenige hartelijke dingen te zeggen en te toonen, die men uiteraard niet alle dagen uiten kan? Daags tevoren was de jubilaris met Mevrouw Cuypers ten huize van den Voorzitter aangekomen, en zoo konden beiden tijdig aanwezig zijn bij de H. Mis, die door den Vice-Voorzitter werd opgedragen in de S. Stephanuskerk, wier bouwmeester Pierre Cuypers is, in waar zich de mozaïeken bevinden die enkele nummers terug in het Bouwblad werden afgebeeld.

Ten stadhuize mocht de feesteling zeer waardeerende woorden van den recipieerenden locoburgemeester aanhooren. Mr. Van der Velden herinnerde er aan, hoe Nijmegen de werkzaamheid van drie Cuypers-generaties kan aanwijzen. Maar bij de lunch, toen we allen „onder elkaar” waren, zou blijken, hoezeer Jos. Cuypers geacht en gewaardeerd wordt onder onze leden. Zonder eenige

bijzondere organisatie was een kleine inzameling gehouden gedurende de laatste weken en een niet onaardig bedrag was daarvan het resultaat geweest. Den Voorzitter viel de plicht maar ook de eer te beurt, de woordvoerder namens allen te zijn. Hij begon met te betoogen, dat het allerminst zijn taak was 's bouwmeesters werken een waardeering mee te geven. In grooten getale zijn ze over het land verspreid: religieuze en profane nieuwbouw, restauraties, streekplannen en wat dies meer zij. De criticus der toekomst zal de plaats aanwijzen, welke zij innemen temidden van de werken der tijdgenooten. Maar wij, zooals we daar vereenigd waren, wilden allereerst dankbaar gedenken wat wij in den persoon van den Heer Cuypers bezitten. En dat is zooveel, dat wij, voor een korte toespraak, slechts een enkelen greep daaruit kunnen doen. En dan denk ik aan die karakteristiek, die wij allen zoo dikwerf konden vaststellen: als Jos. Cuypers zijn inzichten, meeningen, raadgevingen of herinneringen formuleert, dan heet het: **toen mijn vader nog leefde..., of: mijn vader zou gezegd hebben..., of: mijn vader was van meening..., enz. enz.** In jeugdigen overmoed is daar wel eens even om geglimlacht; maar wij, die beseffen, dat geen bouwen mogelijk is zonder fundament, en die weten, dat de grondslagen voor een herleving zoo hopeloos zoek zijn of althans slecht gekend worden, en die van meening zijn, dat het erfgoed der vaderen eerbiedig en met een „tot leeren bereidwilligen geest benaderd dient te worden, wij waardeeren met groot respect, hoe deze levensrijpe ook in hoogen ouderdom een zoo schoon voorbeeld geeft van trouwhartige belijdenis van het vierde gebod. In den ouden catechismus heette dat: Eert uwen Vader en uwe Moeder, opdat gij lang moogt leven op aarde. Maar dan kan het wel haast niet anders of we mogen verwachten dat dit lange leven (een Cuyperstraditie getrouw) het loon zal zijn voor dezen trouwen zoon, die Vader en Moeder zoo geëerd heeft. En ons blijft dan de plicht, zijn schoone voorbeeld te volgen. Natuurlijk gold die goede wensch ook Mevrouw Cuypers en zij mocht uit handen van een onzer eegaas een fraaie vaas met bloemen ontvangen. Nu bleef nog de taak, het zoo juist bedoelde „huldeblijk" aan te bieden. Het bestuur was van meening, dat de jarige zelf moest kunnen beslissen wat voor het beschikbare bedrag zou worden gekocht. Alzoo werd slechts het „couvert" overhandigd. De Heer en Mevrouw Cuypers waren zichtbaar ontroerd door de hartelijke en spontane bewijzen van vriendschap, en de jubilaris dankte met enkele fijne woorden. En dan, tot ons aller verrassing, werd het couvert, dat hij nog steeds in de hand hield, met een hoofsche maar beslist gebaar aan onzen secretaris doorgegeven: „Ik „aanvaard dankbaar Uw goede gaven en Uw beste bedoelingen; maar gun mij de vreugde, dit geschenk dadelijk en geheel te storten in het fonds voor onze noodlijdende collega's, dat de A . K . ' K . V . bij haar derde Lustrum gesticht heeft." Een oogenblik zaten allen verstomd en keken we elkaar aan, onder den indruk van dit nobele besluit. Maar dan klonk een daverend goed-Hollandsch „lang zal hij leven", zoo luid en zoo dringend, dat wij wel mogen gelooven dat O. L. Heer het verstaan heeft! Moge deze wensch in vervulling gaan voor hem en de zijnen, maar ook ten onzen nutte, opdat wij van hem kunnen leeren vele edele deugden, die we zoo graag gemeengoed zouden zien. **Foto Nieuwe Bavo wordt getoond**

R.K. Bouwblad, 1935, jrg. 7, nr. 4, p. 63, Jan van Dongen noemt Jan Engelman, die Joseph Cuypers in 'de galerij der groten' zet. Algemeen

DIE CHRISTLICHE KUNST" Nr. 10, Juli 1935.

De reden waarom wij aan het aangehaalde nummer van dit invloedrijke , reeds 31 jaar oude tijdschrift bijzonder onze aandacht schenken, is hierin gelegen dat het een Hollandnummer is.

41 scherpe afbeeldingen van katholieke kerkgebouwen, liturgische gebruiksvoorwerpen en versieringen in diverse technieken, bedoelen een overzicht te geven van den stand der hedendaagsche kerkelijke kunst in Nederland. Het valt ons op dat, wat de afbeeldingen der kerkgebouwen betreft, gestreefd is naar het weergeven van voorbeelden, welke in groote lijnen

onderling verband vertoonen. De penvoerders zijn Jan Engelman, met een inleidend artikel over „Kirchliche Kunst in den Niederlanden“, August Hoff schrijft over „Die kirchliche Baukunst in Holland en onze mederedacteur Jan Beerends over „ Angewendte Kunst in den Niederlanden“. (...).

Jan Engelman vangt aan met het wondere feit te constateeren der opening van het museum voor nieuwe religieuze kunst te Utrecht in tegenwoordigheid van hooge geestelijken, een minister, een gezant en vele autoriteiten, in tegenstelling tot Thorbeeke's „ kunst is geen regeeringszaak“. Vervolgens verhaalt hij in het kort wat er in dat museum zoolk te zien is, noemt als eerste oorzaken der groote „ Verandering der Gesinnung " de actie van letterkundigen en kunstenaars in de Gemeenschap, Roeping, de Nieuwe Eeuw en Opgang, om vervolgens over te gaan tot een zeer beknopt historische overzicht van de ontwikkeling der kerkelijke kunst in Nederland vanaf het herstel der bisschoppelijke hiërarchie, dat in het kort samengevat neerkomt op: Waterstaatsstijl, Allberdingk Thym, Dr. Cuypers, Mgr. van Heukelom, De Violier, Dr. Kalf, Jos. Cuypers, Pieter van der Meer de Walcheren. (...).

August Hoff geeft zijn beschouwing „ in a nutshell". Hij begint bij Berlage.... (...). De kerkbouw, die dan eindelijk ook aan de beurt komt, staat naar het inzien des heeren Hoff ver achter bij de hiervoor genoemde scholen en personen. „ Er hat noch nicht die eigenzeitliche Ausprägung von gleicher Stärke erlangt". Tegenover den invloed in Duitschland van de Nederlandsche profane architect stelt hij de volslagen onbekendheid der Nederlandsche kerkbouwkunst in Duitschland, daarbij constateert hij aan de hand der afbeeldingen van het hier besproken nummer „ein gleichgerichtetes Wollen " bij ons en in Duitschland door de plaatsing der geloovigen in één groote ruimte met voor allen uitzicht op het altaar, door intensievere verlichting naar het altaar toe en door sterke geslotenheid in de uiterlijke architectuur. De schilderachtige groepeerings der bouwmassa's dankt zijn ontstaan volgens Hoff aan het feit dat wij „ ein mahlerisch begabtes Volk" zijn. Wij houden meer van versiering, zoowel met beeldhouwwerk als met schilderwerk. (...).

Het artikel van den heer Hoff maakte op ons een zeer oppervlakkigen indruk. Van alle wallen eten en alles even smakelijk vinden getuigt van een gemis aan een principieele basis. Dergelijke artikelen zullen bij de niet terzake kundige lezers zeer zeker verwarring stichten, in dit geval heel bijzonder, waar het artikel niet heelemaal klopt op de afbeeldingen van kerkgebouwen die er bij werden gereproduceerd. (...).

Over het artikel van Jan Beerends kan ik kort zijn. De regelmatig in ons orgaan verschijnende artikelen van zijn hand mogen wij doen veronderstellen, dat zijn meening over onze nieuwe beeldende en sierende kunsten voor den lezer niet onbekend zijn.

R.K. Bouwblad -> Katholiek Bouwblad, jaargang XVI, nr. 11, 5 maart 1949, p. 121-127, herinneringen aan Joseph Cuypers, Ir. J. Klijnen. Algemeen, Bavo, veel (koepel)kerken (kritiek!)

(...). Zijn psychische gesteldheid werd mij eerder duisterder dan helderder door persoonlijke gesprekken: hij simuleerde niets, hij maakte juiste opmerkingen en memoreerde vooral oordeel of zienswijze van anderen, maar hoe hij zelf au fond over een ander dacht, vernam men niet. (...).

De vroomheid, die hij in hoge mate bezat, maakte ook wel veel mogelijk, doch de vroomheid geeft een andere zijde uiteraard de meest voorname van het “te ziene” dan het argeloze blikken in de fenomenale wereld. En juist door het laatste wordt de dichterbijheid van het geziene gemakkelijker gegrepen en krijgt de weergave meer spontaneïteit. En wij weten wat spontaneïteit vermag, en hoe zeldzaam deze in onze beschaving geworden is. (...).

Op rijpere leeftijd is hij zelf zonder twijfel in de strijd, niet zozeer om het bestaan dan wel om eer en aanzien, gewikkeld geworden of heeft hij deze van nabij bij anderen gadeslagen. Blijkbaar was hij voor deze strijd voldoende gewapend, eensdeels door zijn echt vroom gemoed, anderdeels door zijn helder verstand. En bovendien door zijn zelfdiscipline.... (...).

Joseph Cuypers ontwierp al tekenende. Hij had wel een vage voorstelling als hij begon, doch hij was bang het niet te grijpen, het lijnenspel was aarzelend en al doende kwam hij eerst tot vastere vormen en dan soms nog tot vormen, die aan de controle van zijn geest ontsnapt waren, o.m. omdat hij het ornament om het ornament minde. (...).

Zijn zoon Joseph had een veel sterker begrip van de ruimte, hetgeen m.i. bewezen wordt in de Sint Bavo, waar hij de gewelven niet alleen als wonderlijk zwevende steenmassa demonstreerde, maar ook als expressie van het monumentale. Joseph, reeds bij de aanvang in beslag genomen door te veel wetenschap der gehele kunsthistorie, stond niet onbevangen genoeg gereed voor de sprong; er toefden te veel storende geesten in zijn brein. (...).

Joseph Cuypers daarentegen was meer schools, was meer romaans dan gothisch gericht, ook hij dacht bij het ontwerpen steeds vormen met kleuren, en in zijn kleurgevoel zat ook iets eigens hij noemde het zelf „blond” —. Maar hij transposeerde niet naar eigen visie: hij schikte alleen de bestaande vormgeving anders. En in zijn tijd kwam langzaam aan de „Umwertung aller Werte”. (...).

Bij Joseph is de kleur min of meer opgelegd en niet zo vakkundig met de materialen versmolten, de materialen bleven vlak. Heeft Joseph Cuypers dan niet of niet veel tot de ontwikkeling van de vaderlandse bouwkunst bijgedragen? Met andere woorden, was hij slechts een van die honderden handen, waarvan Dr. Cuypers zich tijdens zijn leven voorzien heeft? Ten dele. (...).

Naderhand is een nieuwe, meer doelbewuste afbuiging van dat front via het werk van hem en Berlage veroorzaakt door Kropholler c.s., Dom Bellot e.a. En deze laatste afbuiging heeft zich grondig vastgezet en breidt zich uit, want wij constateren het feit, dat velen van de beste Katholieke (uitgezonderd de Limburgse) en niet-Katholieke architecten tot deze Romaans-achtige ten dele boerenarchitectuur zijn overgegaan. Had Joseph Cuypers eigen visie? Ja, maar met een andere betekenis. Hij begon zijn loopbaan met het volbrengen van opdrachten, die zijn vader hem doorgegeven had, o.a. met de kerk in Nes a./d. Amstel (1889). Daar zien wij direct een bepaalde houding gekenmerkt dooreen streven naar min of meer centraalbouw, althans inde opbouw, hoge zware toren op de viering en de andere bouwdelen daartegen steunend, het geheel van de grond oprijzend naar een centraal punt. Veel duidelijker en ook bewuster komt dit streven een paar jaar later bij zijn eerste eigen grote opdracht (1893), de Kathedraal van Haarlem naar voren. Hier begint de kapellenkrans zeer laag bij de grond en eindigt decentrale partij zeer spits en hoog. Vrijwel een pyramide. Evenals bij de kerk in Nes is ook hier het beeld door vermenging met basilicabouw. Weliswaar niet onverdeeld centraalbouw; maar het komt mij voor, dat deze dooreenstrengeling een grote zwakheid is geweest. Het was van Joseph Cuypers een tekort aan durf of een grijpen naar een absoluut onbereikbaar ideaal. In het laatste geval een fout in zijn denken. Ik voor mij neem aan, dat zijn visie op architectuur zijn gestalte vindt in het beeld der pyramide. En deze visie is zijn eigendom. Deze gestalte leent zich echter geenszins voor bruikbare ruimtewbouw en vandaar dat hij terug gaat naar de normale basilicabouw (met of zonder transepten), m.a.w. dat hij deze visie in de praktijk prijs gegeven heeft voor de geheide opvattingen van zijn „Associés”; zijn vader en Jan Stuyt. Dit is nog begrijpelijker als men bedenkt, dat Dr. Cuypers en Stuyt karakterovereenkomst hadden. Beiden evenaarden elkaar in het ongenadig veroordelen van andere opvattingen, beiden harde werkers, beiden zeer habile beiden harde werkers ,beiden zeer habile en practisch en vooral snel producerend. En Joseph? ! Joseph veranderde voor zich zelf nogal graag: voor hem kon het zus en

kon het ook zo; zijn werk schoot niet op en door twijfel in zich zelf was het laatste voorstel soms slechter dan het eerste. En zo stond hij machteloos tegenover die twee rotsen. (...).

De pyramidale vorm vloeit vanzelf (door het ongelukkige „moeten”) naar de centraalbouw, de centraalbouw op zijn beurt naar de koepelbouw (door de noodzakelijke binnenruimte-vorming) . En vandaar dan ook, dat Joseph Cuypers in zijn latere werken meerdere malen naar centrale koepelbouw teruggerepen heeft (Beverwijk, Bussum, Dongen). Deze werken hebben alle iets onvolkomens. De luchtcurven vallen scheef, de verticaal oprijzende delen zijn te weinig verticaal, de bouw is veel te vast aan de grond geklonken, voor de kathedraal zou ik zelfs de uitdrukking „als een plakleer aan de grond” willen bezigen. (...).

Meer nog dan Dr. Cuypers zag Joseph de potentiële mogelijkheden, die in de architectuur voorhanden zijn; hij voelde aan, dat niet alleen door geleidelijke ontwikkeling, doch (tot zekere hoogte) ook door sprongen, geïnspireerd door ideeën, de architectuur op een hoger plan geheven wordt. (...).

Het aandeel dat Joseph in het werk van zijn vader gehad heeft, en omgekeerd, laat zich niet nagaan aan de hand van feiten. De uitspraak van mensen, die het weten kunnen, zijn tegenstrijdig. Zo zou men gaarne ter lering willen weten, wie nu eigenlijk de Sint Vitus in Hilversum geconcipeerd heeft en wie haar gedetailleerd heeft. Dr. Kalf zegt: Joseph (Elseviers Tijdschrift 1908) met medewerking van de Dr. Inde werken van Dr. Cuypers, uitgegeven in 1917, wordt in de beschrijving Joseph zelfs niet vermeld, doch wel De Bazel's naam gereleveerd. Hoe het zij, in ieder geval heeft de architectuur nog altijd haar bijzondere charme, maar de maker van het exterieur durf ik niet aan te wijzen. Of was het al een werk van een „team”? Het interieur is kennelijk door Dr. Cuypers geïnspireerd. Na de bouw van de Kathedraal, associeerde Joseph Cuypers zich met Jan Stuyt. Deze associatie heeft 10 jaar geduurd. De ontstane werken ademen meestal de geest van Jan Stuyt, slechts enkele zijn van Joseph's geest doordrongen. (...).

Joseph Cuypers vertrouwde alle mensen, en in deze illusie is hij gestorven. Kent gij iets schoners?

Ir. J. Klijnen

Artikel Mieras: Hiertegen wogen de vorsten van het bijzondere milieu waar J.P. Mieras in zijn Memoriam in het Bouwkundig Weekblad terecht wees niet op.

R.K. Bouwblad -> Katholiek Bouwblad, jrg 16, 1949, nr.14, p. 156, correctie op artikel J. Klijnen

In het artikel Herinneringen aan Joseph Cuypers door Ir. Jos Klijnen in ons vorig nummer 11 is een storende zetfout geslopen. De 5e, 6e en 7e regel der eerste kolom van bladzijde 125 moeten luiden als volgt: Maar met dit al heeft zijn werk geen propagandistische of stimulerende waarde, zoals de beurs van Berlage enz.

Socialistische gids, jrg. 8, 1923, nr. 11, p. 1032-1033, de nationale bouwkunsttentoonstelling 1898-1923, georganiseerd door architecten Publieke Werken Amsterdam bij 25 jarig jubileum Koningin Wilhelmina, B.T. Boeyenga. Bavo

Dat die tegenstand bestaat in architectenkringen, bewijst het feit, dat bijna al onze onbetwist vooraanstaande jongeren gemeend hebben hun steun aan deze tentoonstelling te moeten onthouden. We missen De Klerk, Van der Mey, Staal, Vorkink en Wormser, Boterenbrood, Wijdeveld, Gratama en Versteeg, Zietsma e.a., terwijl alléén uit een spleet van Kramer's portefeuille iets te voorschijn kwam.

Uit de eerste jaren van het 25-jarig tijdvak is slechts heel weinig werk aanwezig. We vinden een paar teekeningen van Dr. Cuypers, Berlage's Beurs, enkele vroege teekeningen van De Bazel en Kromhout, teekenwerk van den jong gestorven architect Bauer, de St. Bavo van Joseph Cuypers, het Bossche Station van Ed. Cuypers, de Associatie-Cassa van Posthumus Meyes, Duin en Kruidberg van van Nieukerken en het eerste werk van Leliman. Enkele architecten hebben als 't ware angstvallig hun werk uit dien tijd thuis gehouden.

Van de overige zoeven genoemde architecten zien we hier ook weer overduidelijk, wie de belangrijkste figuren zijn. Wie dus den ideaalarchitect het meest nabij komen. Het zijn Berlage, De Bazel en Kromhout.

Van bouwen en sieren, 1930, jrg. 1, nr. 12, p. 16-19, Joseph Cuypers en de bolsjewistische invloeden op de katholieke bouwkunst met reactie redactie. Algemeen

„Zijn er bolsjewistische invloeden op de bestaande bouwkunst, speciaal de Katholieke bouwkunst in Nederland en welke zijn die?" Voordracht gehouden door Ir, Joseph Cuypers C.B.I., in de wis- en natuurkundigeafdeeling van de „R.K. Wetenschappelijke Vereeniging", op 14 September 1929. De heer Cuypers zond ons zijn voordracht welke wij wel niet in extenso kunnen opnemen, doch waarvan onderstaand de samenvatting in conclusies volgt.

[zeer lange voordracht]

[Slot]

Wordt deze evolutie niet zoodanig bevorderd en geleid, dat zij een frisch natuurlijk leven kan hebben, dan zijn voorwaarden aanwezig, waardoor ofwel enkelen, ofwel velen, naar het linksche kamp worden overgehaald; dan wordt op het gebied dat ons nu bezig houdt, niet de zoo noodzakelijke weerstand geboden tegen de opdringende wereld-revolutie. En groeit het onkruid van Bolsjewisme in ons midden.

[Reactie redactie]

Wij bewonderen in onzen grijzen nestor de immer bezige vitaliteit, waarmede hij nu weer zich gaf aan den omvangrijken arbeid aan een voordracht als bovenstaand verbonden. Toch kunnen we zijn pessimisme niet deelen. Wij zien ook wel den vrijwel chaotischen toestand op ons bouwgebied, maar we zien ook de verschijnselen die wijzen op concentratie en voeren naar eenheid van opvatting.

Van bouwen en sieren, 1931, jrg. 2, nr.11, p. 161-167, Joseph Cuypers 70 jaar, Jan Stuyt. Algemeen

De bouwerij van eenige beteekenis wordt uitgevoerd door de weinigen die zich een zekeren naam en reputatie hebben weten te maken de gewone bouwerij is, zooals Busken Huet het zoo karakteristiek uitdrukt in handen van baren (de enkele uitzonderingen niet te na gesproken). Joseph Cuypers verschijnt dan als een drager van hoogere cultuur. De hoofdsche vormen en fijne courtoisie, waarin wij den neef van Joseph Alberdingk-Thijm herkennen, geven hem een bijzonder cachet, wat door 't gemis dezer kwaliteiten bij de meeste zijner collega's hem dadelijk een zekeren voorrang verschaft. Zijn eerstelingen; de kerk te Nes en Zwaluwenbuurt en Oud-Leyerhoven zijn van een gedistingueerden smaak, die ze onmiddellijk van het gedoe der overigen onderscheidt.

Het is dan ook niet te verwonderen dat Joseph Cuypers al ras in het Vereenigingsleven een bijzondere plaats gaat innemen. Wij zien hem als voorzitter van het actieve Genootschap, Architectura et Amicitia waar zijn deftige figuur de Bestuursafel prachtig orneert en waar zijn rustige leiding een aangenaam cachet geeft aan de vergadering. Ware het niet, dat inde aloude Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst een zekere animositeit heerschende was tegen zijn

Vader hij zou zeker in het Bestuur van dit lichaam een vooraanstaande plaats hebben ingenomen. De sociale vraagstukken beginnen meer en meer op den voorgrond te treden, en als trouw zoon der aloude moederkerk, luistert hij naar de stem des Pausen hij wordt oprichter en voorzitter van den Gildenbond waar katholieke patroons elkaar zullen kunnen ontmoeten om in onderling overleg, aan den nood der tijden het hoofd te kunnen bieden, en maatregelen te beramen om in verband met Rerum Novarum hun houding te bepalen.

Wij zien hem ook krachtig deelnemen aan de actie door den Katholieken Kunstkring „De Violier" in de eerste jaren van zijn bestaan op zoo gelukkige wijze gevoerd —en blijft nog steeds bereid „De Violier" die hem tot Eerelid benoemde met raad en daad bij te staan. (...).

... data, ligt een wereld van onvermoeiden ondankbaren arbeid waarmede Cuypers velen en zeer velen aan zich heeft verplicht en waarvoor wij hem nu bij dezen mijlpaal op zijn levensweg wel eens hartelijk dank mogen zeggen; hij moge op dezen dag wel eens vernemen dat hij met dat opofferend werk onberekenbaar veel goed heeft gedaan, en de architectonische professie in ons land mede daardoor op een zeker peil heeft gehouden. En niet in ons land alleen, want wanneer hij als regeeringsafgevaardigde op Internationale Congressen optreedt, dan maakt ons land in de bonte rei van het internationalisme een kranig figuur; zijn benoeming tot President du Comité permanent pour les Congres internationaux d' Architectes is er het bewijs voor. Want dat ons klein landje daar het voorzitterschap is toegewezen, in deze wereld omvattende organisatie danken wij mede aan het optreden van den man wiens zeventigsten verjaardag wij thans huldigend gedenken.

De gestadig voortwoekerende ontwikkeling der ambtenarij die, naar men zegt, tot welzijn van ons dierbaar vaderland dient, heeft zich ook meester gemaakt van de leiding bij het restaureeren van oude gebouwen, en Cuypers invloed op dezen gang van zaken zeer verminderd, het zal later blijken, helaas waarschijnlijk te laat, hoezeer daardoor het gehalte der restauraties is achteruitgegaan.

Cuypers heeft zich ten opzichte dezer nieuwe instelling niet onbetuigd gelaten, en zich niet voor één maar voor meerdere schoonheidscommissies beschikbaar gesteld en is daar nog steeds onvermoeid in werkzaam.

CV in opvolgend artikel door redactie, p. 168-173. Algemeen

Reeds sedert 1890 nam hij een werkdadig aandeel inde redactie van „Architectura" met De Bazel, Lauweriks en Kromhout. Later werd hij medewerker „Van onzen Tijd", het „Gildeboek" van het Sint Bernulphusgilde en de „Mededeelingen" van de Algemeene R.K. Kunstenaarsvereniging, van welke bouwkundige afdeling hij de stichter en eerste voorzitter werd, in den katholieken kunstkring „De Violier" te Amsterdam was hij vele jaren als bestuurder en gewoon lid een bekende verschijning en in de Kath. Kunstenaarsvereniging hield hij den voorzittershamer geruimen tijd in handen. Vele kerken en gestichten heeft hij in Nederland gebouwd. Zijne Heiligheid de Paus eerde hem door de benoeming tot ridder inde Orde van den Heiligen Gregorius den Groote en H.M, de Koningin onderscheidde hem met het Officierskruis van Oranje-Nassau. Onderstaande memoreeren wij ten slotte nog eenige levensdata, Leeraar kunstgeschiedenis Rijksmuseum scholen 1891—1896. Docent cursus van Voortgezet en Hooger Bouwonderwijs te Amsterdam 1910—1917. Lid der Commissie van Toezicht Middelbaar Onderwijs te Amsterdam 1903—1908. Lid van het Algemeen College van Toezicht en Advies op Rijks Tucht- en Opvoedingswezen 1910—1918. Lid Rijkscommissie tot inventarisering van Monumenten 1903—1918, Lid Rijkscommissie voor de Monumentenzorg afd, B. 1918—1919, Lid van de Gezondheidscommissie der gemeente Amsterdam 1908—1921, Lid van de Rijkscommissie van Overleg voor de Wegenverbetering 1928. Lid van de Vaste Commissie voor Uitbreidingsplannen in Noord Holland 1926, Voorzitter Architectura et Amicitia; 1899 —1903. Secretaris van den Bond van Nederlandsche architecten 1902—1912. Voorzitter van den Bond van

Nederlandsche architecten 1902—1912. Waarnemend Architect der Rijksmuseumgebouwen 1895—1924, Voorzitter van het Comité Permanent des Congrès Internationaux d' Architectes sedert Augustus 1927. Voorzitter der Provinciale Schoonheidscommissie in Limburg 1927, Voorzitter der Schoonheidscommissie der gemeente Maastricht 1924, Adviseur inzake Welstandseischen der gemeente Heemstede 1910. Honory corresponding member Royal Institute of British Architects, Londen 1912, ~Ausserordentliches Mitgled des Bundes Deutscher Architekten", Berlin 1927. Correspondeerend lid der „Zentralvereinigung der Architekten Oesterreichs, te Weenen, Correspondeerend lid der Vereeniging van Antwerpsche Bouwmeesters, Antwerpen. Correspondeerend Lid der Sociedad Central de Arquitectos, Buenos-Ayres. Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letteren, Leiden, Lid van het Historisch Genootschap te Utrecht.

Van bouwen en sieren, jrg. 1, 1930, nr.20, p. 316, kritiek op werkwijze Joseph Cuypers, redactie.

Veel kerken

Zouden daar de architecten zelf niet een weinig schuld aan hebben door zich in dergelijke richting (al zal het dan meestal minder brutaal en minder doorzichtig gebeuren) te vergaloppeeren? De opvatting over het geoorloofde bij onze cliënten wordt sterk beïnvloed door het gedrag van de architecten zelf. Als architect van het kerkbestuur van A, ontwierp de heer Jos. Cuypers 10 jaar geleden een restauratie en uitbreiding dier kerk. Met groote kosten (zoo schrijft ons de heer Cuypers) werd de kerk weinig beter bruikbaar. Inwendig is zij zeer ongelukkig van vorm en zeer slordig gebouwd. De kerkelijke Overheid zag zich verplicht tot afbraak te besluiten. Het bericht daarvan in de courant, dat op dezelfde plaats een nieuwe kerk gebouwd moest worden, is aanleiding tot bijgaande interessante ontboezemingen.